

Головко Володимир
Палій Олександр
Черевко Оксана
Янішевський Сергій

**РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ
2013-2014 рр.
ТА АГРЕСІЯ РОСІЇ
ПРОТИ УКРАЇНИ**

Науково-методичні матеріали

*За загальною редакцією
Павла Полянського*

УДК 323.272+327.5«2013/2014»(072)

ББК 66(4Укр)Я7

Р32

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист МОН України № 1/11-5018 від 07.04.2015 р.)

Авторський колектив:

Головко Володимир, кандидат історичних наук — розділ 3;
Палій Олександр, кандидат історичних наук — розділ 1;
Черевко Оксана, кандидат історичних наук — розділ 4;
Янішевський Сергій, кандидат історичних наук — розділ 2.

За загальною редакцією кандидата історичних наук
Павла Полянського

Р32 Революція Гідності 2013–2014 рр. та агресія Росії проти України :
наук.-метод. матер. / Головко В., Палій О., Черевко О., Янішевський С. ;
за заг. ред. П. Полянського. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. —
36 с.

ISBN 978-617-658-009-6.

УДК 323.272+327.5«2013/2014»(072)
ББК 66(4Укр)Я7

© В. Головко, О. Палій, О. Черевко, С. Янішевський, 2015
ISBN 978-617-658-009-6 © Київський університет імені Бориса Грінченка, 2015

ЗМІСТ

Слово до вчителя	4
Євромайдан	5
Україна після перемоги Євромайдану (кінець лютого—листопад 2014 р.)	15
Україна в умовах військової агресії Росії	19
Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом як призвідник Революції Гідності	28
Додаткова література	33

Слово до вчителя

Шановний вчителю!

Починаючи з осені 2013 р., в Україні відбуваються революційні зміни. Громадяни відстояли права людини і демократичні свободи, зроблені реальні кроки на шляху до європейської інтеграції. Разом із тим Україна стала об'єктом російської агресії: тимчасово окупований Крим, військовослужбовці та найманці з Російської Федерації вторглися на Донбас. Багато подій вже стали історією, інші ще тривають, а відтак перед вчителями постала надскладна проблема: як викладати учням неоднозначні та трагічні події 2013–2014 рр.

Усвідомлюючи складність та важливість цієї проблеми, авторський колектив пропонує для вас науково-методичні матеріали «Революція Гідності 2013–2014 рр. та агресія Росії проти України». Вони, за нашим задумом, можуть слугувати своєрідною платформою для синхронізації індивідуальних історій багатьох людей та історії країни в цілому. Виклад деяких сюжетів може видатися дискусійним, що природно у випадках, коли аналізуються драматичні, ще свіжі у пам'яті події нещодавнього минулого й сьогодення.

Науково-методичні матеріали розроблялися за проблемно-хронологічним підходом й сфокусовані на чотирьох аспектах: 1) Революція Гідності та Євромайдан як прояви прямої демократії (розділ підготовлено Олександром Палієм); 2) події кінця лютого—листопада 2014 р., коли в умовах економічної кризи та російської агресії відбулися демократичні вибори та було повністю переформатовано владні інституції (розділ підготовлено Сергієм Янішевським); 3) втручання у внутрішні справи України з боку Російської Федерації (розділ підготовлено Володимиром Головком); 4) Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі — Угода), відмова від підписання якої Віктором Януковичем стала причиною масових акцій протесту (розділ підготовлено Оксаною Черевко).

Загальну наукову та методичну редакцію матеріалів здійснив Павло Полянський. Організаційну роботу в процесі підготовки науково-методичних матеріалів забезпечувала Раїса Євтушенко.

Наприкінці наведено орієнтовний перелік літератури та історичних сайтів, що можуть стати додатковими джерелами інформації для висвітлення теми.

Авторський колектив відкритий до діалогу та конструктивної дискусії. Пропозиції, зауваження, відгуки можна надсилати на електронну адресу: ukrainian_revolution@gmail.com

Євромайдан

Початок Євромайдану. 21 листопада 2013 року за кілька днів до саміту «Східного партнерства» у м. Вільнюс, де мала бути підписана Угода про асоціацію України з Євросоюзом, уряд М. Азарова ухвалив рішення призупинити підготовку до її підписання. Це було неочікувано, адже упродовж трьох попередніх років влада визнавала, що асоціація з ЄС — стратегічна мета нашої держави.

Ідею європейської інтеграції України загалом підтримувала більшість громадян. Вони навіть були згодні миритися з режимом В. Януковича, але за умови продовження курсу на євроінтеграцію. Відмова ж від Угоди зруйнувала крихкий суспільний компроміс.

Водночас стверджувати, що саме непідписання Угоди призвело до Євромайдану і Революції — неправильно, причини були більш глибокими:

- загроза втрати Україною державного суверенітету внаслідок втягування країни до Митного та Євразійського союзів — об'єднань, в яких домінує Росія;
- економічні проблеми (*табл. 1*);
- корупція у владі, що досягла всеосяжних масштабів;
- згорання політичних свобод, політичні репресії;
- безправ'я громадян перед чиновниками, безкарність представників влади та їхнього оточення.

Таблиця 1

Стан економіки України за президентства В. Януковича

Роки	Приріст ВВП (%)	Приріст промислового виробництва (%)
2010	4,1	11,2
2011	5,2	8
2012	0,2	-0,5
2013	-1,1	-4,2

Джерело: Світовий банк.

Події розвивалися дуже швидко. Так, увечері 21 листопада декілька журналістів та громадських активістів вийшли на майдан Незалежності у Києві та поширили в соціальних мережах заклик

Початок Євромайдану
(фото Е. Добриніна, COOP Media)

домагатися підписання Угоди. Після опівночі на Майдані зібралось вже до півтори тисячі осіб. Це були переважно журналісти та молодь. До них невдовзі приєдналися студенти столичних університетів, а згодом почали прибувати й незгодні з регіонів. Удень на Майдані лунали виступи та пісні; ночувати залишилися кількасот осіб. Пізніше, 24 листопада, у мирній ході та мітингу на Європейській площі взяли участь вже понад 100 тис. осіб.

Акція студентів, які постійно залишалися на Майдані, не була заборонена судом і відбувалася відповідно до Конституції України. Однак 30 листопада о 4 ранку загони міліції «Беркут» раптово атакували студентів. Їх били кийками, закидували вибуховими пакетами, поранених били ногами, тягли по землі, переслідували на вулицях. Загалом було поранено близько 80 осіб. Частина мітингувальників врятувалася на території Михайлівського монастиря.

Брутальну розправу влада намагалася виправдати необхідністю... встановити новорічну ялинку. Дії правоохоронців шокували, адже нічого подібного раніше в Україні не траплялося. Після цього тисячі киян спонтанно вийшли на протести з дітьми, щоб показати: їм не потрібна «кривава ялинка» (після мовного ляпу Януковича її почали називати «йолкою»). Своєю чергою М. Азаров назвав студентів «озброєними провокаторами». Однак під тиском громадськості Генеральна прокуратура була змушена відкрити (формально) кримінальну справу за перевищення службових повноважень проти другорядних чиновників, відводячи удар від найвищих можновладців.

1 грудня на вулиці столиці вже вийшли від кількасот тисяч до півтора мільйона осіб.

Суть Євромайдану (таку назву отримало громадське зібрання противників режиму) полягала навіть не у виборі між Європейським Союзом (ЄС) та Росією, а в обстоюванні людської гідності, громадянських прав та свобод. Відтак події зими 2013–2014 рр. увійшли в історію нашої країни як Революція Гідності.

Тим часом опозиційні до В. Януковича політики на вічі 1 грудня оголосили про створення «Штабу національного спротиву». Упродовж дня відбулися сутички між протестувальниками і силовиками біля Адміністрації Президента, що частково були викликані діями провокаторів. Останні отримали завдання перевести мирний протест у насильницьку форму, зменшити його масовість та дати В. Януковичу привід виправдати репресії. Однак громадським активістам та опозиційним політикам вдалося утримати протестувальників від насильницьких дій. Майдан Незалежності став центром мирного спротиву. Були зведені намети, де цілодобово перебували протестувальники з усієї країни. Спочатку намети були незахищені, однак уже після перших штурмів Євромайдан став перетворюватися на своєрідну фортецю, оточену барикадами з підручних матеріалів: дощок, дротів, автомобільних шин, мішків з піском.

Мирне «стояння», коли люди лише захищалися, тривало майже два місяці — до середини січня 2014 р. У центрі столиці утворилася подоба Січі. Тут було заборонене спиртне, а ліки та харчі безкоштовно приносили не тільки кияни, а й усі небайдужі українці, доставляли волонтери. Люди з усієї країни жертвували гроші та необхідні речі на Євромайдан, що утворився в столиці. Свідченням мирного характеру протистояння стало

Будування барикад на Майдані, грудень 2013 р.
(фото Е. Добриніна, COOP Media)

те, що у центрі Києва всі установи, включно з банками, кафе тощо, працювали як зазвичай. Також не було зафіксовано жодних випадків мародерства попри те, що через Майдан у ці місяці перейшли мільйони людей.

8 грудня 2013 р. у Києві було знесено пам'ятник Володимирі Леніну. Відтоді країною поширився «ленінопад» — демонтаж пам'ятників Леніну як символ прощання з диктатурою та імперією.

Тим часом режим В. Януковича активізував репресії. Спочатку в регіонах, а згодом і в столиці почали переслідувати протестувальників. У репресіях брали участь міліція та «тітушки» — наймані погромники. Було скалічено і побито тисячі активістів. Паралельно режим намагався створити подобу Євромайдану — «Антимайдан», аби імітувати громадську підтримку влади. Так, на початку грудня 2013 року до Києва було звезено кілька тисяч осіб. Табір «Антимайдану» розташувався у Маріїнському парку, поблизу Верховної Ради.

«Ленінопад» у Хмельницькому
(фото Wikipedia)

Спроби розгону Євромайдану. 10 грудня В. Янукович у присутності іноземних дипломатів публічно пообіцяв не застосовувати сили проти мирних зібрань. І тієї ж ночі силові підрозділи здійснили напад на євромайданівців. Дзвони Михайлівського собору кликали киян на допомогу. На цей тривожний заклик відразу відгукнулися тисячі мешканців столиці. Водії підбирали у свої автомобілі тих, хто серед ночі йшов на Майдан пішки, більшість таксистів безкоштовно доправляли мітингувальників до центру. Вранці, коли почало працювати метро, кияни ще більшими потоками почали стікати на Євромайдан. Напад було відбито. У цей же час до міста потягами й автотранспортом почали прибували тисячі мешканців з інших областей.

13 грудня В. Янукович про людське око організував «круглий стіл» за участю опозиції. Однак Євромайдани швидко поширювалися країною. Вони виникли в усіх регіонах, включно з Кримом і Донбасом.

Одночасно сформувався Автомайдан — колони активістів-протестувальників на власних авто пікетували приміщення судів і прокуратур, навідувалися до резиденції В. Януковича у Межигір'ї та помешкань інших урядовців, відвозили поранених, доставляли допомогу на Майдан.

«Диктаторські закони». Із метою залякати учасників акції протесту влада погрожувала застосувати проти них зброю. Так, уряд ухвалив рішення про збільшення кількості бійців спецпідрозділів «Беркут» і «Грифон» вшестеро — до 30 тис.

16 січня 2014 р. підконтрольна В. Януковичу більшість у Верховній Раді у брутальний спосіб ухвалила «диктаторські закони», які фактично вводили заборону на будь-яку незалежну від влади громадсько-політичну та журналістську діяльність. Як свідчать записи відеозйомки, за ці закони проголосувала лише третина парламенту. Голоси депутатів навіть не рахували. Попри це В. Янукович поквапом підписав репресивні закони. Згідно з ними було заборонено їздити колонами понад п'ять автомобілів, обмежено свободу діяльності інтернет-ЗМІ, запроваджено арешт за організацію мітингу, тюремне ув'язнення до 2 років за звичайний груповий протест, за носіння захисного шолома, за встановлення намету, арешт до 15 днів за благодійну допомогу протестувальникам. За блокування маєтків чиновників та політиків передбачалося ув'язнення до 6 років. виготовлення та розповсюдження екстремістських матеріалів у ЗМІ чи Інтернеті мало каратися штрафом у розмірі до майже 14 тис. грн або обмеженням волі чи ув'язненням на строк до 3 років. При цьому під «екстремістську» можна було підвести практично усю громадсько-політичну діяльність. Для відвідування футбольних матчів потрібна була повна ідентифікація вболівальника, аби на матчах не лунали антивладні гасла. Ускладнювалося ввезення в Україну і використання безпілотних літальних апаратів, аби з них не знімали маєтки чиновників. Натомість влада вирішила роздавати бойову зброю не лише працівникам міліції, суддям, прокурорам, але і їхнім родичам.

Реакція громадян не забарилася. 19 січня, протестуючи проти «диктаторських законів», частина мітингарів рушила до Верховної Ради. Шлях до урядового кварталу перекрили бійці підрозділу «Беркут» та внутрішніх військ. На вулиці Грушевського, поблизу стадіону «Динамо» ім. Валерія Лобановського, відбулися численні зіткнення. Проти беззбройних людей були застосовані не лише кийки та щити, а й сльозогінні гази, травматична автоматична

Майдан у вогні, лютий 2014 р.
(фото Reuters)

зброя. За кілька днів уряд офіційно дозволив застосовувати проти людей газові і світло-шумові гранати, а також поливати їх із водометів на сильному морозі, що заборонено міжнародними конвенціями. У результаті цих протистоянь сотні євромайданівців були поранені й обморожені. Щоб хоч якось захиститися від куль «беркутівців», мітингарі почали підпалювати автомобільні шини. Їдкий чорний дим застелив Майдан. Було важко дихати. У силовиків летіли петарди, запалювальні суміші у пляшках — «коктейлі Молотова»¹, каміння, палиці тощо.

Протистояння на вулиці Грушевського дійшло апогею 22 січня. Того дня бойовими кулями було вбито українця вірменського походження Сергія Нігояна, етнічного білоруса Михайла Жизневського та смертельно поранено Романа Сеника.

Поранень зазнало понад тисячу мітингарів. Міліція та «тітушки» нападали на активістів біля лікарень. Пізніше їх знаходили побитими,

¹ «Коктейлем для Молотова» фінські військові назвали пляшки із запалювальною сумішшю, які використовували проти радянської бронетехніки під час відбиття агресії СРСР проти Фінляндії у 1939–1940 рр., названі за ім'ям тогочасного наркома закордонних справ СРСР В'ячеслава Молотова. Згодом назва спростилася до «коктейль Молотова».

Відновлення барикад на майдані Незалежності
та вул. Грушевського, 20 лютого 2014 р.
(фото В. Головка)

скаліченими або у в'язниці. Зранку 22 січня у лісі під Києвом зі слідами тортур було знайдено львів'янина Юрія Вербицького — активіста Майдану, якого викрали просто з лікарні, катували й залишили помирати на морозі.

Влада стягнула до Києва тисячі «тітушок», які підпалювали автомобілі й нападали на людей із державною символікою на одязі. У Києві втричі зросла кількість підпалів, пограбувань і викрадень автомобілів. Оскільки міліція залишалася бездіальною, то кияни почали створювати загони для патрулювання міста.

Насильство поширилося регіонами. У Запоріжжі в ніч на 27 січня були жорстоко побиті сотні активістів Євромайдану, те ж саме відбувалося і в Дніпропетровську.

29 січня після переговорів між В. Януковичем та лідерами опозиційних фракцій було ухвалено закон про амністію та відправлено у відставку уряд М. Азарова.

«Небесна сотня». Тим часом за планом операції, розробленої владою, під кодовою назвою «Бумеранг», понад 22 тис. бійців внутрішніх військ і міліцейських спецпідрозділів мали знищити Євромайдан. З'явилося повідомлення, що до розроблення операції причетні російські спецслужби. Центр Києва і під'їзди до міста було заблоковано для транспорту, роботу метро зупинено, громадські заклади в центрі столиці зачинено. Багатотисячний Євромайдан також був блокований.

18 лютого близько 10 тис. людей рушило до Верховної Ради з вимогою конституційних змін та покарання силовиків-злочинців. На демонстрантів на вул. Інститутській і у Маріїнському парку напав «Беркут» і «тітушки», було вбито й поранено десятки людей. Ввечері спецпідрозділи, використовуючи бронетехніку, розпочали штурм Євромайдану одночасно з двох напрямків — з боку Європейської площі та з вулиці Інститутської. Будинок профспілок, де розташувався штаб Євромайдану, було підпалено. Безперервний штурм тривав протягом 17 годин. Мітингувальники стійко відбивалися камінням та пляшками із запалювальною сумішшю. Наступ проти Євромайдану захлинувся.

Під враженням подій, що відбувалися у Києві, населення в інших регіонах України почало захоплювати адміністративні будівлі. З'явилися нові жертви у Черкасах та Хмельницькому. В. Янукович оголосив «перемир'я». Воно тривало недовго. Вже 20 лютого снайпери відкрили вогонь. Було вбито десятки людей. «Беркут» почав відступати з вул. Грушевського. У цей же час було оголошено

про «евакуацію» Верховної Ради і уряду. Таким чином влада намагалася заманити майданівців у пастку. Її метою було спровокувати розгром Верховної Ради, щоб, з одного боку, виправдати розстріл Майдану, а з іншого — паралізувати парламент — єдиний орган влади, що міг виступити проти диктатури Януковича. Майданівці не пішли на штурм Верховної Ради. Вони рушили малими групами вул. Інститутською услід за відступаючим «Беркутом». По беззбройних людях із дахів будинків відкрили вогонь на ураження снайпери і автоматники. Ці моторошні кадри розстрілу майданівців, озброєних дерев'яними чи алюмінієвими щитами та пластиковими касками, облетіли увесь світ.

Загалом від початку Революції Гідності було вбито понад сотню цивільних громадян. Пізніше їх почали називати «Небесною сотнею».

Повалення режиму В. Януковича. 20 лютого вирішення політичної кризи перейшло до парламенту. Під тиском Майдану депутати пізно ввечері 236 голосами засудили насильство, яке призвело до загибелі мирних громадян, та заборонили проведення «анти-терористичної операції» СБУ і використання зброї. «Беркутівців» та інших силовиків Верховна Рада зобов'язала повернутися у місця дислокації.

21 лютого на переговорах з опозицією за участю представників Франції, Німеччини й Польщі В. Янукович погодився негайно відновити дію Конституції 2004 р., що обмежувала права президента, й восени цього ж року провести дострокові президентські вибори. Уранці 22 лютого стало відомо, що резиденція у Межигір'ї, в якій мешкав В. Янукович, спорожніла. Прихопивши певну частку статків, він квапливо втік, так і не підписавши зміни до Конституції, чим зірвав власноруч підписану угоду. Прибічники Януковича один за одним почали зрікатися його, називаючи тираном і злочинцем. Після втечі В. Януковича Верховна Рада 328 голосами прийняла постанову, в якій зазначалося: «Встановити, що Президент України В. Янукович в неконституційний спосіб самоусунувся від здійснення конституційних повноважень та є таким, що не виконує свої обов'язки», й відновила дію Конституції в редакції 2004 р.

У лютому 2015 р. Верховна Рада ухвалила Закон України «Про позбавлення Віктора Януковича звання Президента України».

Отже, здобутками Революції Гідності стали:

- збереження державного суверенітету України;
- ліквідація диктатури в результаті скасування «диктаторських законів», відновлення основних демократичних свобод;

- ліквідація корумпованого режиму В. Януковича;
- відновлення руху України до європейських стандартів життя і демократичних свобод;
- презентація України у світі як країни громадян з високим почуттям гідності;
- зростання ідей патріотизму та солідарності серед громадян України;
- подолання у суспільстві страху перед тиранією та репресіями;
- прискорене завершення формування української політичної влади та громадянського суспільства.

Україна після перемоги Євромайдану (кінець лютого—листопад 2014 р.)

Політична ситуація в Україні після перемоги Євромайдану розвивалася під впливом кількох чинників:

- формування нової парламентської більшості;
- зміна вищого керівництва держави;
- зміна конституційної моделі (відновлення Конституції зразка 2004 р.);
- складна економічна ситуація;
- необхідність забезпечення керованості системою державного управління;
- зовнішня агресія з боку Російської Федерації;
- суспільний запит щодо оновлення влади;
- суспільні очікування радикальних суспільно-політичних та соціально-економічних змін.

У той час, коли у столиці було повалено режим В. Януковича, у Харкові відбувся «з'їзд депутатів усіх рівнів південно-східних областей та Криму». На цьому зібранні було ухвалено резолюцію, в якій піддавалася сумніву законність рішень, прийнятих Верховною Радою. Утім, більшість місцевих депутатів згаданих регіонів утрималася від участі в цьому з'їзді, та й якихось значущих дій щодо виконання ухваленої резолюції з боку учасників не відбулося.

23 лютого обов'язки президента було покладено на Голову Верховної Ради Олександра Турчинова. Також були призначені виконувачі обов'язків Міністра внутрішніх справ, Голови Служби безпеки України, Генерального прокурора України. Основним

завданням перехідної влади було забезпечити дієздатність органів державного управління, що й було виконано щодо всіх органів місцевого самоврядування та органів державної влади (окрім Автономної Республіки Крим та м. Севастополь, а з квітня 2014 р. — Донецької та Луганської областей унаслідок вторгнення в Україну диверсійних груп з Російської Федерації).

Наприкінці лютого 2014 р. офіційно стартувала кампанія з позачергових виборів Президента України. Була сформована нова парламентська більшість у складі п'яти фракцій та депутатських груп. Її основу склали «Батьківщина», «УДАР», «Свобода», до яких приєдналися депутати, які вийшли з фракції Партії регіонів. Був сформований новий уряд на чолі з Арсенієм Яценюком, до складу якого увійшли й деякі активісти Майдану. Склад уряду оголошувався зі сцени Євромайдану.

Нова українська влада була визнана світовою спільнотою. Провідні країни світу, за винятком Росії, заявили про визнання в. о. Президента України і нового прем'єр-міністра як легітимної української влади.

Протягом кінця лютого–квітня було змінено голів місцевих державних адміністрацій, високопосадовців центральних органів державної влади. У багатьох місцевих радах сформувалися нові депутатські більшості, зокрема за рахунок масового виходу депутатів із фракцій Партії регіонів.

25 травня 2014 р. відбулися вибори Президента України та міських голів у Києві, Одесі, Миколаєві, Сумах та інших містах. За результатами президентських виборів уже в першому турі переміг Петро Порошенко (*табл. 2*). Голосування не вдалося провести лише в Автономній Республіці Крим і м. Севастополь, що на той час уже були окуповані Російською Федерацією, та в окремих районах Донецької і Луганської областей, захоплених терористичними угрупованнями.

Оскільки суспільство вимагало дострокових виборів, то наприкінці серпня 2014 р. Указом Президента України було припинено повноваження Верховної Ради та призначено позачергові вибори народних депутатів України.

У цей час помітною подією у політичному житті країни стало ухвалення Закону України «Про очищення влади», згідно з яким заборонялося обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування особам, які своїми рішеннями чи діями сприяли узурпації влади В. Януковичем, а також тим, хто працював на керівних

Підсумки позачергових президентських виборів 2014 р.

Кандидати у Президенти України, які набрали понад 5 %	Відсоток отриманих голосів, %
Петро Порошенко	54,70
Юлія Тимошенко	12,81
Олег Ляшко	8,32
Анатолій Гриценко	5,48
Сергій Тігіпко	5,23

Джерело: Центральна виборча комісія України.

посадах у партійних та комсомольських органах СРСР і радянських спецслужб. Це також була й одна з вимог Євромайдану.

Позачергові парламентські вибори відбувалися 26 жовтня 2014 р. за змішаною виборчою системою: 50 % депутатів обирались за партійними списками, 50 % — в одномандатних округах. Для участі у них були утворені нові політичні сили, а саме: партія «Блок Петра Порошенка», політична партія «Народний фронт», політична партія «Опозиційний блок». Однак, як і під час президентських, парламентські вибори не вдалося провести в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та в м. Севастополь і на деяких територіях Донецької та Луганської областей.

За підсумками виборів за партійними списками до Верховної Ради потрапило шість політичних сил: партія «Блок Петра Порошенка», політична партія «Народний фронт», політична партія «Об'єднання «Самопоміч»», політична партія «Опозиційний блок», Радикальна партія Олега Ляшка, політична партія Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» (табл. 3).

Склад Верховної Ради оновився більш ніж наполовину: 56 % народних депутатів було обрано до парламенту вперше. Також уперше до Верховної Ради не потрапила Комуністична партія.

Отже, за підсумками виборів було створено коаліцію з п'яти політичних сил: «Народний фронт», «Блок Петра Порошенка», «Самопоміч», Радикальна партія Ляшка та «Батьківщина».

**Підсумки позачергових парламентських виборів 2014 року
(за партійними списками)**

Політична сила	Відсоток набраних голосів, %
Політична партія «Народний фронт»	22,14
Партія «Блок Петра Порошенка»	21,82
Політична партія «Об'єднання “Самопоміч”»	10,97
Політична партія «Опозиційний блок»	9,43
Радикальна партія Олега Ляшка	7,44
Політична партія Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»	5,68

Джерело: Центральна виборча комісія України.

Прем'єр-міністром знову було обрано А. Яценюка — лідера «Народного фронту». До складу уряду увійшли іноземні фахівці, які перед цим отримали українське громадянство.

Проте на тлі позитивних змін, які відбувалися на той час у країні, дестабілізуючим чинником стала агресія Росії, яка фактично розпочалася ще під час Євромайдану й не обмежилася лише територією Криму. Зоною бойових дій стали Донецька та Луганська області. Росія ставила за мету відокремити від України південно-східну частину держави (див. нижче розділ «Україна в умовах військової агресії Росії»). Однак завдяки консолідуванню місцевих еліт навколо ідей збереження територіальної цілісності України, недопущення кровопролиття і руйнування соціально-економічного життя виконавча влада зуміла не допустити масових сепаратистських виступів і протиправних дій в інших регіонах. Більше того, мешканці областей Півдня і Сходу України продемонстрували високий рівень патріотизму, готовності захищати свою державу від зовнішньої агресії.

Україна в умовах військової агресії Росії

Втручання Росії у внутрішню та зовнішню політику України. Вересень 2013 — лютий 2014 рр. Одним із провідних напрямів зовнішньої політики Росії після розпаду Радянського Союзу стала реінтеграція пострадянського простору. Для цього використовувалися економічна слабкість пострадянських країн, їхня енергетична залежність від Росії, незавершеність демократичних трансформацій і, як наслідок, політична нестабільність. У цих планах Кремля Україна посідала ключове місце, адже російське керівництво вважало її одним із провідних центрів так званого «русского мира».

У лютому 2003 р. за президентства Леоніда Кучми Україна приєдналася до Єдиного економічного простору (ЄЕП) у складі Російської Федерації, Білорусі, Казахстану. Однак і тоді принциповою позицією України була незгода з утворенням будь-якого наднаціонального керівного органу.

У наступні роки Росія була змушена розвивати свої інтеграційні проекти без України, намагаючись при цьому гальмувати європейську та євроатлантичну інтеграцію нашої країни. В. Янукович, який у ході виборчої кампанії позиціонував себе як проросійський кандидат, після перемоги на президентських виборах був готовий інтенсифікувати двосторонні відносини, що проявилось у Харківських угодах 2010 р. Однак навіть він опирався безоглядному вступу до ініційованих Росією «союзів» та «просторів». Більше того, задля переобрання у 2015 р. Янукович проголосив курс на підписання Угоди про асоційоване членство та зону вільної торгівлі з Європейським Союзом.

Коли ж у липні 2013 р. стало зрозуміло, що ЄС готовий підписати Угоду, Кремль став чинити потужний тиск на українське керівництво, а також на бізнесові кола. Російські ЗМІ та проросійські організації в Україні гостро критикували асоціацію з ЄС, щоб зірвати підписання Угоди на Вільнюському саміті. Було проведено декілька зустрічей на найвищому політичному рівні, в ході яких російський президент В. Путін вимагав від В. Януковича її не підписувати, а натомість вступити до Митного союзу.

Після відмови В. Януковича підписати Угоду про асоціацію з ЄС Росія розгорнула програму економічної підтримки режиму В. Януковича. Між Україною і РФ було підписано 15 угод, зокрема про кредит у 15 млрд дол., зняття торгових обмежень протягом 2013–2014 рр.,

знижку на газ із 406 дол. за 1 тис. куб. м у 4-му кварталі 2013 р. до 268,5 дол. у 1-му кварталі 2014 р.

В. Путін однозначно негативно сприйняв громадянські акції протесту, які розгорнулися в Україні. Москва вимагала силового розгону Євромайдану. У російських ЗМІ було розгорнуто кампанію по дискредитації українського громадського руху як «екстремістського» і такого, що відбувається «на замовлення та фінансування Заходу». Із підвищенням внутрішньополітичної напруги посилювалася допомога В. Януковичу з боку Росії, причому не тільки шляхом поставок спеціальних засобів для розгону протестів, але й фахівцями зі спецслужб. У листопаді 2014 р. Генеральна прокуратура України заявила, що слідство має інформацію про можливу причетність працівників російських спецслужб до злочинів проти активістів Євромайдану. «Диктаторські закони» від 16 січня 2014 р. також були змавповані з російських законів.

Повалення режиму В. Януковича означало, що Україна остаточно виходить з орбіти російського впливу, й Путін вдався до агресії.

Початок російсько-української війни. Вторгнення у Крим. Першою воєнною ціллю Росії став Кримський півострів. Тут вже були розташовані російські війська відповідно до двосторонніх угод про базування російського Чорноморського флоту. 27 лютого 2014 р. російські військові без розпізнавальних знаків (у західних та українських ЗМІ вони отримали назву «зелені чоловічки», оскільки Росія не визнавала їх своїми військовослужбовцями) заблокували у Сімферополі будівлі Верховної Ради та Ради міністрів. Під дулами автоматів було проведено засідання депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, на якому головою уряду проголосили керівника партії «Русское единство» (за результатами місцевих виборів 2010 р. ця партія набрала мізерні 4,02 % і отримала у кримському парламенті 3 депутатські місця). І вже на 25 травня 2014 р., всупереч українському законодавству, було призначено «референдум» про статус Автономної Республіки Крим. Центральна українська влада не визнала рейдерське захоплення влади у Сімферополі. Натомість російська Державна дума терміново внесла зміни до порядку включення до складу Російської Федерації нових суб'єктів.

Одночасно з політичним переворотом у Криму російські війська розпочали блокування українських військових частин та транспортних шляхів з материкової частини України до півострова. 4 березня 2014 р. В. Путін отримав «згоду» Ради Федерації РФ на застосування регулярних військ на українській території. Натомість українські військові частини на півострові не отримали наказу про збройний опір,

адже на той час ще була віра у можливість розв'язання конфлікту політичними методами. Західні партнери України також недооцінили агресивних намірів Росії. Відтак час на збройну відсіч був згаяний, а українські військові були частково деморалізовані. До того ж принаймні частина військовослужбовців у Криму була попередньо завербована російськими спецслужбами. За зраду військовій присязі у Криму було звільнено понад 12 тис. працівників органів внутрішніх справ, майже 1,5 тисячі співробітників Головного управління СБУ в АРК і управління СБУ в м. Севастополь, понад 400 працівників органів прокуратури.

Росія взяла курс на прискорену анексію Автономної Республіки Крим та м. Севастополь. Запланований на 25 травня «референдум» спочатку був перенесений на 30 березня, а згодом на 16 березня. Також було скориговано й запитання «референдуму». У першому варіанті ставилося запитання: «*Автономна Республіка Крим має державну самостійність та входить до складу України на основі договорів і угод*» (так чи ні)?» Однак уже в остаточному варіанті тексту мешканці АРК і м. Севастополь мали здійснити вибір, давши відповідь на такі запитання:

- «*Ви за возз'єднання Криму з Росією на правах суб'єкта Російської Федерації?*»
- «*Ви за відновлення дії Конституції Республіки Крим 1992 року і за статус Криму як частини України?*»

11 березня 2014 р. міська рада Севастополя та захоплена на той час Верховна Рада АРК прийняли Декларацію про «незалежність» Автономної Республіки Крим та м. Севастополь. Конституційний Суд України ухвалив рішення про те, що «референдум» є неконституційним, а його результати не визнає світ. Незаконний «референдум» проводився з численними порушеннями, що було зафіксовано навіть Радою при Президентові РФ з розвитку громадянського суспільства та прав людини (згодом звіт був названий «неофіційним»)¹.

Кримські татари та патріотично налаштовані мешканці Криму бойкотували «референдум». Непрямим доказом фальсифікації його результатів стали показники виборів на півострові у вересні 2014 р., організованих окупаційною владою: була оголошена явка 53,61 % виборців, тоді як у березні вона начебто становила 82,7 %.

¹ Проблемы жителей Крыма [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.president-sovet.ru/structure/gruppa_po_migratsionnoy_politike/materialy/problemy_zhiteley_kryma.php

До 21 березня 2014 р. російська влада швидко провела всі формальні процедури щодо «включення» Криму до складу РФ. У відповідь світова спільнота не тільки не визнала анексії Криму, але й запровадила санкції проти кримських компаній та компаній інших країн, якщо б вони здійснювали господарську діяльність на анексованому півострові. Персональні санкції також були застосовані проти політиків та інших осіб, відповідальних за анексію. Окрім того, були застосовані візові обмеження для мешканців Криму. Після окупації Росією півострів зіткнувся й з низкою інших проблем: транспортне сполучення, постачання продуктів харчування, водо- та енергопостачання.

Унаслідок тимчасової окупації Криму на півострові відбулося згорання громадянських свобод. Передусім це стосувалося етнічних українців та кримських татар. Їх звинуватили в «екстремізмі», російські спецслужби проводили обшуки, вилучали українську і кримськотатарську національну символіку, книжки українською та кримськотатарською мовами, було припинено діяльність громадських організацій і засобів масової інформації, заборонено в'їзд на півострів громадським активістам, у тому числі лідерам кримськотатарського народу Рефату Чубарову та Мустафі Джемілеву. Населення примушували відмовитися від українського громадянства на користь російського, були закриті українські школи й класи, факультети української мови у вищих навчальних закладах тощо. Зокрема, Міжнародна правозахисна організація *Human Right Watch* у своєму звіті «Позбавлення прав: порушення у Криму» (листопад 2014 р.) особливу увагу приділила практиці викрадання людей так званою «Кримською самообороною» — незаконним військовим формуванням, що допомагало російським інтервентам захоплювати півострів.

Унаслідок окупації десятки тисяч людей були змушені залишити свої домівки і виїхати з півострова. Таким вимушеним мігрантам із Криму Українська держава надає підтримку, а також допомагає в оформленні судових позовів до міжнародних судів проти Росії та місцевих колаборантів. На суміжних з окупованим півостровом територіях формується додаткова інфраструктура органів державної влади для полегшення взаємодії з українськими громадянами, що залишаються в Криму, тощо.

Вторгнення російських військ і найманців у південні та східні регіони України. Одночасно із подіями у Криму Росія намагалася дестабілізувати ситуацію у східних та південних областях України. Вже з 1 березня проросійські організації розпочали вуличні акції

з вимогами вступу до Митного союзу та з критикою подій у Києві. Проте лише деякі з цих виступів досягали кількості понад тисячу осіб, зазвичай вони збирали не більше кількох сотень. Також здійснювалися спроби захоплення органів державної влади, однак у цілому українським правоохоронцям вдавалося утримувати ситуацію під контролем. Частина провокаторів була заарештована.

Після загарбання Криму Росія перейшла до реалізації проекту «Новоросія». На початку квітня була організована хвиля вуличних акцій, захоплені адміністративні будівлі. У цих антидержавних виступах брали участь не лише місцеві проросійські агенти впливу, але й безпосередньо російські громадяни, у тому числі співробітники російських спецслужб. При цьому змінився характер гасел — вони стали відверто антиукраїнськими та сепаратистськими.

Було проголошено створення Донецької, Луганської та Харківської «народних республік». До цього переліку мали увійти також Дніпропетровська, Одеська та інші області. За задумом Путіна все мало відбутися за кримським сценарієм. Кінцева мета, як було заявлено Росією, полягала у «федералізації» України, що мало б спочатку заблокувати європейську та євроатлантичну інтеграцію України, а потім призвести до її розпаду і поглинання Росією.

Проте завдяки рішучим діям правоохоронців, місцевих еліт та громадських активістів російські плани щодо роздмухування сепаратизму на Харківщині, Дніпропетровщині, Запоріжжі, Полтавщині, Одещині, Херсонщині та Миколаївщині провалилися. Хоча в Одесі справа все ж таки дійшла до зіткнень, які потягли за собою численні людські жертви.

Іншою ситуація була на Луганщині та Донеччині — тут почався «експорт» сепаратизму. Із середини квітня загони терористів почали захоплювати адміністративні будівлі в населених пунктах поза обласними центрами (Слов'янськ, Краматорськ, Красний Лиман і т. д.) та тероризувати місцеве населення.

У таких умовах у середині квітня в. о. Президента України О. Турчинов оголосив проведення антитерористичної операції (АТО). Однак, як з'ясувалося у ході бойових дій, українська система національної безпеки виявилася вразливою. Це було зумовлено, насамперед, тим, що безпекові програми хронічно недоотримували фінансування протягом останніх двох десятиліть, також були виявлені кадрові прорахунки та інші проблеми. Українським військовикам довелося відновлювати свою боєздатність безпосередньо у ході бойових дій. При цьому, на відміну від бойовиків, українські війська уникали

широкомасштабних воєнних операцій, які б призвели до численних втрат серед мирного населення та руйнування інфраструктури.

Значну роль у протидії терористам відіграли добровольчі батальйони, сформовані з активістів Євромайдану й небайдужих громадян. Саме вони наочно продемонстрували, що українське суспільство здатне до найвищих форм самоорганізації. Небаченого масштабу досягло розгортання волонтерського руху задля підтримки українських військових та внутрішньо переміщених громадян із зони Східного фронту. Ідеться не тільки про добровільний збір коштів та матеріальних ресурсів. Ті, хто не мав грошей, намагалися виготовити потрібні для фронту речі власноруч; діти писали листи та передавали військовим власні малюнки тощо.

У травні 2014 р. російськими спецслужбами та місцевими колаборантами було імітовано «референдуми» щодо «державної самостійності» територій, захоплених російськими військами та терористичними організаціями «ЛНР» («Луганська народна республіка») і «ДНР» («Донецька народна республіка»). До «керівництва» цих утворень увійшли також громадяни Росії та вихідці з окупованого Росією молдовського Придністров'я. «ЛНР» та «ДНР» підписали угоду про утворення «конфедеративного Союзу народних республік «Новоросія»». Як засвідчили подальші події, «Новоросія» була мертвонародженим проектом, придуманим російськими політтехнологами, тоді як в історичній пам'яті місцевого населення жодної «Новоросії» немає.

Українська влада повсякчас демонструвала готовність до політичного врегулювання конфлікту. Петро Порошенко, Президент України, обраний на позачергових виборах у травні 2014 р., виступив із мирним планом, що передбачав:

- амністію українським громадянам, непричетним до загибелі військовослужбовців і мирних жителів, та тим, хто не фінансував терористів;
- створення коридору на українсько-російському кордоні для повернення російських військ і найманців додому;
- дострокові місцеві вибори, щоб населення обрало місцеві органи влади;
- децентралізація влади, гарантії вільного використання мов у регіоні, повагу до права місцевих громад на власні особливості історичної пам'яті, пантеон героїв, релігійні традиції, здійснення інвестицій в економічну реконструкцію Донбасу та створення нових робочих місць.

Десантники 95-ї аеромобільної бригади біля міста Слов'янськ, літо 2014 р.
(фото Ів. Богдана, волонтера. Експозиція: «Донбас: війна та мир»)

Однак цей план не влаштував Росію, і керівники терористичних організацій «ЛНР» і «ДНР» відкинули його. Натомість Росія розгорнула широкомасштабні поставки військового озброєння та військової техніки. На українську територію переправлялися російські бойовики, серед яких були представники радикальних націоналістичних організацій та кримінальні елементи; сепаратисти проходили вишкіл у російських військових таборах. Українські підрозділи опинилися під постійним обстрілом з боку російської території.

17 липня 2014 р. сталася подія, яка вразила весь світ: з російської протиповітряної установки «Бук» був збитий цивільний малайзійський лайнер «Боїнг» з 283 пасажирами та 15 членами екіпажу на борту. Усі, хто був на борту літака, загинули.

Проте навіть в таких умовах на середину серпня 2014 р. українські війська звільнили більшу частину Донбасу, захоплену у квітні—травні російськими військовими підрозділами і терористами.

Пряме військове втручання Росії та переговорний процес. Військова поразка становила внутрішньополітичні ризики

Вибухівка в книзі. Знайдено у Слов'янському районі після звільнення його українською армією.
(фото із сайту Державної служби з надзвичайних ситуацій України.
Експозиція: «Донбас: війна та мир»)

для режиму В. Путіна. Відтак він розпочав погано замасковану військову агресію. Загони сепаратистів були поповнені свіжими бойовиками та новим озброєнням. 24 серпня розпочався контрнаступ російських військ і терористів на півдні Донецької області. Вони захопили прикордонне місто Новоазовськ і загрожували захопити Маріуполь та «пробити» транспортний коридор до Кримського півострова.

Українська армія була виснажена, та попри це все ж здатна закінчити визволення Донбасу від російських військ і терористів. Однак для розгортання повномасштабних бойових дій з регулярною російською армією вона не мала достатнього озброєння.

5 вересня 2014 р. у Мінську (Білорусь) був підписаний протокол про припинення вогню: утворювалася 30-кілометрова зона розмежування, контроль українсько-російського кордону забезпечувався фахівцями ОБСЄ. Після складних переговорів українська влада

зголосилася надати територіям, які на кінець серпня опинилися під контролем «ЛНР» і «ДНР», широке самоврядування і при цьому не припиняти їхнє фінансування. Такий статус надавався на три роки. 7 грудня 2014 р. мали бути проведені місцеві вибори. Верховна Рада України із цього питання ухвалила відповідний закон.

Досягнувши тактичної мети — не допустити військової поразки своїх підрозділів і сепаратистів. Росія зазнала стратегічної невдачі: жодних обмежень на українську зовнішню політику накласти не вдалося, а грудневі місцеві вибори мали показати цілковитий провал проекту «ЛНР» і «ДНР», тим більше «Новоросії». Польові команди бойовиків вийшли з-під контролю так званих урядів «ЛНР» і «ДНР», промислові підприємства зупинилися, населення стрімко зубожіло, почалися перебої з постачанням продовольства. Тому режим Путіна не тільки порушує мінські домовленості, а й посилює свою військову присутність на сході України, ініціює проведення власних «виборів» глав «ЛНР» і «ДНР», а також депутатів «парламентів» із заздальгідь відомими результатами.

У відповідь Верховна Рада України скасувала закон про особливий статус територій, що контролювалися сепаратистами. Було призупинено фінансування бюджетних установ, захоплених державних шахт, а кошти, заплановані на субсидії для місцевого населення, були спрямовані до інших регіонів країни. Навколо захоплених російськими бойовиками та сепаратистами територій зводилися фортифікаційні лінії — українська армія готувалася до відсічі наступу російських військ та бойовиків.

Порушуючи перемир'я, бойовики постійно атакували позиції українських підрозділів. Особливо запеклі бої точилися за Донецький аеропорт. Українські військові виявили настільки велику стійкість, що терористи припустили, що воюють не з живими людьми, а з якимись «кіборгами» (у науковій фантастиці — напівлюдина-напівмашина). Відтоді українських бійців, що захищали аеропорт, називають «кіборгами».

Не припиняло тиснути на Росію і міжнародне співтовариство, посилюючи санкції проти країни-агресора. Такий тиск призвів до падіння цін на нафту, погіршення економічного становища в Росії. Країна опинилася в міжнародній ізоляції й була виключена з «великої вісімки». У цілому на кінець 2014 р. ситуація залишалася вкрай напруженою.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом як призвідник Революції Гідності

Пріоритет європейського напрямку зовнішньої політики України зумовлюється історичним розвитком українського народу, як нерозривної складової загальноєвропейської цивілізації. Із перших років після відновлення у 1991 р. незалежності нашої країни європейський напрям став необхідною умовою досягнення стабільності її міжнародного становища та розвитку збалансованих зовнішніх зв'язків. Про незмінність європейського вибору, стратегічний характер відносин Української держави з Європейським Союзом заявляли усі п'ять Президентів України. У Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. окремо зафіксовано *«забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі»*.

Переговори щодо підготовки Угоди про асоціацію між Україною і ЄС та умов створення зони вільної торгівлі відбувалися упродовж 2007–2012 рр. 30 березня 2012 р. у Брюсселі Угоду про асоціацію було парафоровано. Офіційне підписання її тексту призначалося на 28 листопада 2013 р. у Вільнюсі.

Зрив підписання Угоди. Угода про асоціацію стала фактом і чинником вирішального цивілізаційного вибору України. Це, своєю чергою, зумовило з боку Російської Федерації геополітичну, військову і політичну протидію щодо її остаточного підписання та імплементації. 21 листопада 2013 р. у неконституційний спосіб Кабінет Міністрів України ухвалив рішення призупинити підготовку до підписання Угоди. Формальною причиною, яка призвела до зміни рішення, стала незгода Євросоюзу виділити режиму В. Януковича фінансову допомогу в розмірі 20 млрд євро. Проте до початку Вільнюського саміту політичні лідери ЄС все ще сподівалися на підписання Угоди, зазначаючи, що всі виграють від того, що «житимуть в інтегрованому континенті, на якому не буде ліній поділу»¹. Однак, як відомо, В. Янукович угоду не підписав, а розгін учасників протесту проти цього рішення 30 листопада 2013 р. розпочав активну фазу Євромайдану.

¹ Баррозу Ж.М. Від євроінтеграції виграють усі / Ж.М. Баррозу, Г. ван Ромпей // День. — 27 листопада 2013. — С. 3.

19 грудня 2013 р. Рада Європейського Союзу розглянула «українське питання». У висновках Ради йшлося, зокрема, про те, що «Європейський Союз, як і раніше, готовий підписати з Україною Угоду про асоціацію, що включає поглиблену і всеохопну зону вільної торгівлі, як тільки Україна буде готова... Європейський Союз наголошує на праві всіх суверенних держав на прийняття власних рішень у сфері закордонної політики без зовнішнього тиску».

Події кінця 2013 р. продемонстрували неспроможність і непередбачуваність так званої «багатовекторної» зовнішньої політики тодішньої влади. Відмова від Угоди стала першим поштовхом до масових громадських протестів і подальшої політичної кризи в Україні. Водночас Євромайдан засвідчив, що європейські цінності все більше стають консолідаційною ідеєю для українського народу, а європейська інтеграція — найбільш привабливою перспективою для всіх регіонів і різних суспільних груп населення країни. Про це було красномовно сказано у зверненні українського народу до В. Януковича, що пролунало зі сцени Євромайдану в новорічну ніч 2014 року.

Зі свого боку Євросоюз послідовно висловлював підтримку українцям у домаганнях Угоди про асоціацію, закликаючи В. Януковича до пошуку демократичного розв'язання політичної кризи, яке б відповідало сподіванням українського народу.

Підписання Угоди. Після перемоги Євромайдану 20 березня 2014 р. прем'єр-міністр України А. Яценюк підписав політичну частину Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом. Українській державі пропонували стати «регіональним лідером, з яким пов'язуватимуть свою політику сусідні держави»¹. 27 червня 2014 р. у Брюсселі Президент України П. Порошенко підписав економічну частину Угоди про асоціацію.

У преамбулі до Угоди закріплено такі принципи асоціації: забезпечення прав людини та основних свобод, повага до принципу верховенства права, дотримання суверенітету і територіальної цілісності, непорушності кордонів та незалежності. Серед ключових напрямів політичного співробітництва — забезпечення регіональної безпеки, попередження конфліктів, роззброєння та контроль над озброєннями, боротьба проти тероризму. Угода передбачає лібералізацію торгівлі як товарами, так і послугами, руху капіталів та, до певної міри, робочої сили.

¹ Урядовий кур'єр. — 2 вересня 2014. — С. 1.

Угода ґрунтується не тільки на співробітництві, а й на принципах «взаємності прав», «поваги до демократії», «прав людини і її гарантії», «свободи». Зокрема про національні та інші межі, а також керується принципами вільної ринкової економіки. Ми маємо запровадити норми, котрі дають у ЄС.

В ВИГОД ДЛЯ УКРАЇНИ

1. ЗМЕНШЕННЯ КОРУПЦІЇ

Кажуть, розділ Угоди сприяє боротьбі з корупцією в державній та приватній сферах. Займає збудована в Україні державні фірми та плани державного бюджету. Зменшить функції (у ринкової галузі).

2. ПОСИЛЕННЯ ЗАХИСТУ СПОЖИВАЧІВ

Відомі європейські стандарти контролю якості продукції. Введуться мита на імпорту. Українські товари стануть максимально безпечними та продаватимуться на європейських ринках. Українці отримують дешевші європейські товари. Споживачі зможуть легше відкрити у недобросовісних виробників компанії.

ФАКТ Два третини української мопеди не відповідає стандартам якості ЄС.

3. ЕКСПОРТ В ЄС: ТОВАРИ

До 383 млн. євро щорічно зможе заробити Україна за допомогою експорту вільних мит до ЄС. На 63% українські СІ товари запровадяться нульова ставка з порогом умови Угоди. Переширюється процедура сертифікації при ввезенні на ринок ЄС.

4. ЕКСПОРТ В ЄС: ПОСЛУГИ

Українські компанії зможуть надавати послуги громадянам ЄС, для цього матимуть право відправляти свої філії в ЄС. Українці зможуть відкрити філії у країнах ЄС, українські інвестиції в ЄС створюватимуть додатковий зарієк. Проте угода встановлює обмеження на експорт послуг.

5. ПЕРЕВАГИ ДЛЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО БІЗНЕСУ

В Україні знову стане вигідно виробляти товари. Безпечні процедури не буде серйозуватися взагалі. Скоротяться ГСІ та технічні умови. Виплотери зможуть легше оформлювати товари на митницю, митна вартість визначатиметься по контракту.

ФАКТ Зараз товари вигідніше виробляти в Косові, ніж в Україні.

6. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА, ОСВІТА.

Водяться додаткові 4 дні відпустки. Зборяться платити жінкам більше, ніж чоловікам. Вдосконалюється система первинної медичної допомоги. Навчальні програми у вузах і ПТУ будуть солідні а розроблені у вузах ЄС. Українські дипломи і кваліфікація для диплому для роботи визнаватимуться у ЄС.

7. ДОВКІЛЛЯ СТАНЕ ЧИСТІШИМ І БЕЗПЕЧІШИМ

Введуться нові стандарти якості повітря та води. Зміниться метод контролю стічної дрітчини, управління сміття: навічання та переробки сміття. Українські підприємства за 4-3 роки мають зробити свої виробництва безпечними.

ФАКТ За час незалежності України більшість підприємств не модернізували систему очищення викиду у повітря.

8. КОСМОС, НАУКА І ТЕХНОЛОГІЇ, ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО

Ми разом працюватимемо над створенням європейських навігаційних систем – конкурентів GPS. ЄС користуватиметься нашими технологіями ракетобудування. Українські вчені будуть залучені до європейського дослідницького простору. Стане країнами і активно розвиватиметься ІТ, інтернет, збільшаться професорні зарплати, збільшиться професорна зарплата, збільшиться професорна зарплата, збільшиться професорна зарплата.

МИТНИЙ СОЮЗ VS УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ

Митні ставки з країнами Митного союзу вже скоєвані. Отже МС не може нічого запровадити. Якщо ж, крім теоретично дешевого курсу, угода про Асоціацію скоєває мита з ЄС, запроваджує соціальні, освітні та екологічні стандарти, зменшує корупцію та посилює конкуренцію.

Вісім вигід України від Угоди про асоціацію з Європейським Союзом
(матеріали із сайту texty.org.ua)

Частина угоди «Фінансове співробітництво» окреслює механізм надання Україні фінансової допомоги, порядок моніторингу та оцінки ефективності використання коштів.

Відповіддю керівництва Російської Федерації, що вбачало для себе загрозу в євроінтеграції України, на підписання Угоди стало обмеження доступу українських товарів на російський ринок, а також політика непрямиго тиску на європейські структури з метою загальмувати реалізацію євроінтеграції України. Зокрема, Росія наполягала на виключенні з Угоди, а саме з частини про створення зони вільної торгівлі з Україною, 20 % українських товарів¹. Такі дії режиму Путіна мали певний успіх: у вересні 2014 р. Євросоюз і Україна домовилися відкласти на рік імплементацію частини Угоди про створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

¹ День. — 3-4 жовтня 2014. — С. 3.

Президент Європейської комісії Жозе Мануель Баррозу, Президент України Петро Порошенко, Президент Європейської Ради Герман ван Ромпей під час підписання Угоди про асоціацію між Європейським Союзом і Україною, 27 червня 2014 року.
(фото з офіційного сайту Президента України)

16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський парламент одночасно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. За це проголосувало 355 народних депутатів України. У заяві «Про європейський вибір України» зазначалося, що «Верховна Рада України розглядає ратифікацію Угоди про асоціацію не лише як стимулюючий фактор для здійснення подальших реформ в Україні, але і як черговий крок на шляху до досягнення кінцевої мети — набуття повноправного членства в Європейському Союзі»¹.

Політична складова Угоди про асоціацію набула чинності 1 листопада 2014 р., а економічна — 1 січня 2016 р.

¹ Порошенко обговорив ситуацію на Україні з новою главою Єврокомісії [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.interfax.ru/world/404878><http://www.interfax.ru/world/404878>

Український прапор над бойовою позицією
(фото газети «Сегодня»)

Президент Європейської Ради Герман ван Ромпей, коментуючи ратифікацію Угоди, зазначив: «Наша мета — мати вільну, проєвропейськи думаючу демократичну Україну, яка має добрі відносини з Росією. З нашого боку ми будемо поводитися з Росією як із сусідом, але умов для цього ще немає».

Крім зони вільної торгівлі, Угодою передбачено співробітництво в інших сферах. Результатом такої співпраці має стати підвищення якості української продукції та кращий захист інтелектуальної власності, чистіше повітря, лібералізований енергетичний ринок, самоврядування за європейською моделлю та ефективна боротьба з корупцією і відмиванням грошей. На впровадження цих стандартів відводиться до десяти років.

Імплементация Угоди. 1 листопада 2014 р. розпочалося тимчасове (до того, як завершиться процес ратифікації Угоди всіма 28 країнами-членами Європейського Союзу) застосування Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом. Торговельні статті Угоди передбачають створення глибокої і всеосяжної зони вільної торгівлі й за змістом становлять 80 % її тексту. Відтак український бізнес має нагоду скористатися з відкриття ринків ЄС, а українські

споживачі — з безмитного імпорту до країни європейських товарів. Українські підприємства отримали на європейському ринку автономні преференції, тобто для них були зменшені митні збори, у той час як Україна зберегла мита на європейські товари. Однак при цьому українська продукція має відповідати стандартам безпеки.

Імплементация Угоди про асоціацію стане передумовою до зниження цін, удосконалення методів управління, поліпшення якості послуг, розвитку транзитного потенціалу України, поліпшення іміджу країни та зростання довіри до неї, стимулюватиме появу нових ринків збуту української продукції, причому не лише на ринку ЄС, а й у країнах Азії, Африки та Латинської Америки, збільшення інвестицій в українську економіку.

В історичному контексті Угода про асоціацію є доленосним викликом для українського суспільства на здатність одночасно здійснювати європейські реформи і реінтеграцію Донбасу й Криму. Розв'язання цих стратегічних завдань здатне привести до повноправного членства України у Євросоюзі.

Додаткова література

Наукове осягнення подій 2013–2014 рр. тільки розгортається, але стрімко набирає обертів. Для більш глибокого осягнення проблеми та її контексту пропонуємо звернути увагу на такі роботи.

1. Верменич Я. В. Зміни адміністративно-територіального устрою України ХХ–ХХІ ст. [Електронний ресурс] / Я. В. Верменич, О. В. Андрощук. — К. : Інститут історії України, 2014. — 182 с. — Режим доступу : <http://history.org.ua/?litera&id = 9676&navStart = 25>
2. Крим: шлях крізь віки. Історія у запитаннях і відповідях [Електронний ресурс]. — К. : Інститут історії України, 2014. — 456 с. — Режим доступу : <http://history.org.ua/?litera&id = 9550&navStart = 41>
3. Кульчицький С. Новітня історія України (2010–2014). Додаток до підручника для 11-го класу загальноосвітніх навчальних закладів // Історія України. — № 21 (829). — Листопад 2014. — С. 5–14.
4. Підручник з історії: проблеми толерантності : метод. посіб. для авторів та редакторів видавництва / авт. кол.: Касьянов Г. В., Полянський П. Б., Гирич І. Б. та ін. — Чернівці : Букрек, 2012. — 128 с.
5. Серія «Студії з регіональної історії України. Степова Україна» (постійно поповнюється) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://>

history.org.ua/?searchByPart=%D0%A1%D1%82%D1%83%D0%B4%D1%96%D1%97%20%D0%B7%20%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97&isInst=1&bib_nazva&general

6. Схід і Південь України: час, простір, соціум : у 2 т. Т. 1. [Електронний ресурс]. — К. : Інститут історії України НАН України, 2014. — 378 с. — (Серія «Студії з регіональної історії»). — Режим доступу : <http://history.org.ua/?litera&kat=5&id=9671>

7. Турченко Г. Проект «Новоросія»: 1764–2014 рр. Ювілей на крові / Г. Турченко, Ф. Турченко. — Запоріжжя, 2014. — 115 с.

Крім того, рекомендуємо до вашої уваги сайти історичної тематики, де регулярно публікуються роботи фахових істориків з питань новітньої історії України та дотичних до неї проблем вітчизняної історії:

[Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://history.org.ua/> — сайт Інституту історії України НАН України;

[Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://likbez.org.ua/> — довідник і форум-обговорення фаховими істориками спірних питань українсько-російських історичних відносин.

Навчальне видання

**Головко Володимир
Палій Олександр
Черевко Оксана
Янішевський Сергій**

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ 2013-2014 рр. ТА АГРЕСІЯ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Науково-методичні матеріали

*За загальною редакцією
кандидата історичних наук
Павла Полянського*

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

За достовірність поданих матеріалів відповідають автори

Видання підготовлене до друку в НМЦ видавничої діяльності
Київського університету імені Бориса Грінченка

Завідувач НМЦ видавничої діяльності *М.М. Прядко*
Відповідальна за випуск *А.М. Даниленко*
Над виданням працювали: *Л.В. Потравка,*
Т.В. Нестерова, О.Д. Ткаченко

Поліграфічна група: *А.А. Богадельна, Д.Я. Ярошенко,*
О.М. Дзень, Г.О. Бочарник, В.В. Василенко

Підписано до друку 19.05.2015 р. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 2,1. Обл.-вид. арк. 1,65. Наклад 300 пр. Зам. № 5-071.

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи Серія ДК № 4013 від 17.03.2011 р.

Попередження! Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена на будь-яких носіях, розміщена в мережі Інтернет без письмового дозволу Київського університету імені Бориса Грінченка й авторів. Порушення закону призводить до адміністративної, кримінальної відповідальності.

Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія Росії проти України

Революція Гідності 2013-2014 рр. та війна українського народу проти російської агресії стали центральними подіями новітньої історії не лише України, а і Європи та світу.

Революція Гідності сприяла відродженню цінностей свободи, гідності, переосмисленню багатьма людьми світу свого призначення. А російська агресія проти України змусила вільний світ усвідомити мету російського режиму та почати готуватися до опору.

Що ці події означають для самої України?

1. Природа режиму В. Януковича

На президентських виборах 2010 р. за кандидатуру В. Януковича проголосувало менше половини тих, хто прийшов на виборчі дільниці. Попри це, Янукович одразу почав узурпацію влади. Він створив Уряд завдяки депутатам-перебіжчикам, хоча Конституція вимагала, щоб уряд формували виключно партії, які здобули підтримку на виборах. Восени 2010 року Конституційний суд незаконно передав Януковичу значно ширші повноваження, ніж ті, з якими він був обраний: право звільняти весь уряд, формувати склад всіх міністерств і відомств, Генеральної прокуратури тощо.

Влада відірвалася від потреб суспільства у своїй гонитві за приватним зиском. Режим узяв під контроль бізнес та телеканали країни. Один із синів Януковича швидко перебрав контроль за лівовою часткою економіки. На чільних позиціях у владі переважали вихідці з однієї області. Ті, хто не був пов'язаний з найближчим оточенням Януковича, не мали шансів добитися успіху. Беззаконня несло загрозу фактично кожній людині. Для людей, не пов'язаних з владою та великими грішми, майже не було можливостей добитися правосуддя. Правоохоронні органи зрослися з криміналом, їхньою ключовою метою став захист інтересів можновладців.

Зростання злочинності (дані МВС і Генеральної прокуратури України)

Рік	Зростання злочинності
2010	+15,2%
2011	+3%
2012	+23% *
2013	+1,3% *

* статистика за ці роки подана з тяжких і особливо тяжких злочинів, у зв'язку зі зміною правил реєстрації правопорушень.

Корупція, крадіжки державного та громадського майна стали способом існування влади. За світовим індексом сприйняття корупції «Transparency International» Україна в 2013 році опинилася на 144-му місці в світі серед 178 держав – після Нігерії та Папуа Нової Гвінеї.

18,9% громадян України визнали, що давали хабарі.

77,6% громадян України визнали, що хабарі давати «необхідно».

«Саме за Януковича небувалих висот досягли кумівство, хабарництво, аморальність і жорстокість, яка легко переходить в насильство проти будь-яких інакомислячих».

Журналіст Жак Шустер, видання «Die Welt» (Німеччина), 31 січня 2014 р.

За оцінками авторитетних експертів, кримінальна «сім'я» Януковича тільки в енергетичній сфері і державних закупівлях щороку незаконно привласнювала щонайменше 10 мільярдів доларів.

Економіка швидко виснажувалася. Якщо у рік приходу Януковича до влади вона за інерцією ще зростала, то у 2012 р. зростання зупинилося, а з 2013 р. почалося її падіння. На момент обрання Януковича державний зовнішній борг становив 24,3 млрд доларів, а в березні 2014 р. – уже 36,9 млрд. доларів.

На мітингу 1 грудня 2013 р., фото О. Палія

Великою загрозою для України стала ідея втягнути країну до Митного та Євразійського союзів, створених Росією. Керівництво Росії прагнуло відновити імперію і потребувало для цього ресурсів України – матеріальних і трудових. Російське керівництво підтримувало перебування злочинців при

владі в Україні, оскільки це виснажувало життєві сили України, здешевлювало українські підприємства, уможливлювало спільне розкрадання українських активів. Росія прагнула позбавити Україну перспектив розвитку нормального розвитку за зразком європейських держав. Адже деградовану країну значно легше підкорити.

Більшість керівників силових відомств України за часів режиму Януковича, включно з міністрами оборони, керівниками розвідки, внутрішніх військ, СБУ тощо, були російськими агентами і працювали на шкоду інтересам України.

2. Асоціація України з Європейським Союзом

Завдяки відносинам з Європейським Союзом Янукович сподівався отримати визнання на Заході та отримати більшу підтримку виборців в Україні, які прагнули європейських стандартів життя та захисту людських прав. Вираженням цієї політики стала Угода про асоціацію України з ЄС, що передбачала співпрацю у проведенні реформ, в енергетиці, захисті прав людини, встановленні безвізового режиму з ЄС тощо. Асоціація з ЄС була інструментом оновлення країни та давала надію на розвиток.

Складовою частиною Асоціації з ЄС була Угода про зону вільної торгівлі. Цією угодою передбачалося, що 97% найменувань всіх українських товарів мали експортуватися до ЄС без мит. Зменшення митних зборів для українських товарів на ринку ЄС мало відбутися вже в перший рік дії Угоди. Натомість мита для європейських товарів в Україні мали знижуватися поступово, упродовж 4 років. Відтак, Україна отримувала можливість наростити продажі своїх товарів до ЄС, продовжуючи при цьому стягувати мита до своєї скарбниці з європейських товарів. Ринок ЄС, який відкривався для українських виробників, є найбільшим у світі (він охоплює 18% світової економіки і є удесятеро більшим за російський).

За кілька днів до саміту «Східного партнерства» ЄС у столиці Литви Вільнюсі, де мала бути підписана Угода про асоціацію України з ЄС, уряд ухвалив рішення відмовитися від її підписання. Це відбулося після раптового візиту Януковича до Москви. Хоча упродовж кількох років сам Янукович і його урядовці в один голос доводили вигідність асоціації з ЄС для України. Рішення спричинило шок у суспільстві. Всі попередні уряди заявляли про європейську інтеграцію України. Чимало українців згоджувалися терпіти корумповану і недолугу владу в обмін на сподівання хай і поступової, але еволюції в майбутньому. Тепер ця надія зникла.

Крім того, відмова від Асоціації сприймалася багатьма українцями як загроза самому існуванню України. Адже стала очевидною повна залежність голови держави від Росії.

3. Революція Гідності

Першопричинами Революції Гідності були: протест проти узалежнення України від Росії, бажання ліквідувати корупційну систему та відкрити можливості для розвитку країни.

Чимало людей усвідомлювали, що підкорення України Росії могло означати фізичне знищення і геноцид українського народу, як це було в ХХ столітті.

21 листопада 2013 р. кілька журналістів вийшли на Майдан Незалежності у Києві та поширили в соціальних мережах заклик до всіх небайдужих приєднатися. На Майдані того дня зібралось півтори тисячі осіб, переважно журналісти та молодь. Першими до Євромайдану долучилися студенти. Спочатку протестувальники вимагали лише підписання Угоди з ЄС, через що акцію було названо «Євромайданом». Згодом протест підтримала опозиція. Перший мітинг на Європейській площі у центрі столиці виявився найбільш масовим за останні кілька років – понад 100 тисяч учасників.

На початку Євромайдану, фото Reuters

Хоча Євромайдан не було заборонено судом, за кілька днів уночі загони міліції «Беркут» напали на студентів, що ночували на Майдані Незалежності. Молодих людей били кийками, переслідували на вулицях, добивали ногами. Було поранено майже сто осіб. Частина Євромайданівців знайшли прихисток у Михайлівському монастирі.

Дівчинка протестує проти побиття студентів, 1 грудня 2013 р.

Фото Дмитра Хилюка, GORDONUA

Країна була шокована небаченою в Україні брутальністю побиття й тим, що жертвами стала переважно молодь, щира у своїх прагненнях добра для своєї країни. Вже за день, під час мітингу

протесту, кількість мітингарів у Києві сягнула, за різними даними, від кількох сотень тисяч до півтора мільйона осіб. Люди вимагали відставки силових міністрів і розслідування побиття студентів. Влада мала перевагу завдяки силовим структурам і була зацікавлена, аби перевести протест у насильницьку форму, аби збити його масовість, залякати людей та виправдати репресії. Увечері кілька десятків осіб імітували напад на охорону Адміністрації Президента, а згодом розчинилися у натовпі та серед самих правоохоронців. У відповідь спеціальні силові підрозділи жорстоко побили та заарештували багатьох непричетних мітингувальників.

Попри це, Майдан Незалежності став центром мирного опору. Безпосередньо у наметах мешкали люди, що з'їжджалися зі всієї країни, які вимагали покарання винних у побиттях та відновлення європейського шляху України. Після того, як стало зрозуміло, що за нападами на мирних громадян стоїть Янукович та його міністри, з'явилася вимога відставки уряду та президента. Майже всі найбільш відомі та авторитетні в країні митці, вчені, громадські діячі висловлювали зі сцени Майдану підтримку вимогам громадян. Режим виявився ізольованим від власного суспільства.

У центрі столиці утворилася подоба знаменитої Запорізької Січі. На Майдані було заборонено спиртні напої, а їжу та лікування безкоштовно всім надавали волонтери. Мільйони людей по всій країні жертвували гроші та необхідні речі для мітингарів. Упродовж місяців протестувальники не вчинили на Майдані жодних правопорушень, попри те, що через Майдан за цей час пройшли кілька мільйонів людей.

Міст над барикадою на вул. Інститутській, зима 2014 р, фото О. Палія

«Майдан – це така реальна народна містерія. Нічого схожого ніколи не було у Москві – я в житті нічого такого не бачив. Цього нема не лише в Росії, цього нема взагалі, я думаю, ніде у світі. Тобто я не знаю, як це все відбувається, скажімо, у Таїланді, або як це було в Єгипті. Думаю, там це було по-іншому. Там якось все це було шумно, агресивно. А тут просто такий могутній монолітний народ».

Артемій Троїцький, музичний критик (Росія), 17 грудня 2013 р.

Починаючи з 8 грудня країною поширився «ленінопад» - повалення пам'ятників Леніну, що сприймалося як прощання з диктатурою та імперією.

Повалення пам'ятника Леніну в Харкові, вересень 2014 р. Фото @euromaidan

Практично одразу влада перейшла до індивідуального терору як у столиці, так і в регіонах. Політичних активістів били, заарештовували, звільняли з роботи.

У нападах на протестувальників брали участь «тітушки» – наймані бандити, названі так за прізвиськом одного з нападників на журналістів.

Свої Майдани утворилися в усіх областях України. Щоб виходити на протести в регіонах, часто було потрібно ще більше героїзму, ніж у столиці.

Проти влади організувався Автомайдан – колони активістів-протестувальників на власних автомобілях пікетували приміщення судів та прокуратур, навідувалися до резиденції Януковича у Межигір'ї, пікетували маєтки прибічників режиму, відвозили поранених та доставляли допомогу на Майдан.

Натомість, режим вирішив створити подобу Євромайдану – «Антимайдан», аби імітувати широку громадську підтримку влади. Підтримки, яку мав режим у суспільстві, було замало для того, щоб його

захищали безкоштовно. Влада звозила громадян на «Антимайдан» за гроші або під примусом. Міліція та організатори часто забороняли учасникам «Антимайдану» вільно виходити в місто.

Росія побачила в Євромайдані загрозу для маріонеткового режиму Януковича, здатну зірвати плани Кремля з остаточного підкорення України. Крім того, російське керівництво боялося, що приклад українців у боротьбі за свободу і проти корупції виявиться привабливим для самих росіян. Кремль вирішив пов'язати виділення кредиту для режиму Януковича зі знищенням Майдану.

Президенти України В. Янукович і Росії В. Путін, грудень 2013 р. Фото Reuters

Янукович на зустрічі із західними дипломатами заявив, що влада не застосовуватиме силу проти мирних зібрань. Однак тієї ж ночі на 11 грудня 2013 р. силові підрозділи з трьох сторін напали на Євромайдан. Дзвони Михайлівського собору закликали киян на Майдан. Тієї ночі автомобілісти й таксисти безкоштовно підвозили киян на Майдан. Лише уранці напад було відбито.

Після спроб штурму Майдан став перетворюватися на своєрідну фортецю, оточену барикадами.

Тим часом, влада стягнула до Києва тисячі «тітушок», які, з метою дестабілізації та виправдання репресій підпалювали автомобілі, знищували майно, жорстоко били перехожих. У січні 2014 р. у столиці втричі зростає кількість підпалів, пограбувань і викрадень автомобілів. Міліція практично не розслідувала ці злочини. У відповідь кияни створювали загони для патрулювання міста і захисту майна. Упійманих «тітушок» змушували привселюдно каятися у вчинених злочинах.

У багатьох країнах протестувальники нерідко громлять вітрини, грабують магазини, а влада перешкоджає цьому. У Києві тієї зими все було навпаки – влада сама організовувала напади на законослужняних громадян та їхнє майно.

Підозрювані в причетності до «тітушок». Фото Сергія Чужакова, AP

Для оборони від нападів міліції та «тітушок» було створено Самооборону Майдану з числа громадян-добровольців. Її склад невдовзі розрісся до близько 40 сотень, чисельністю до 150 осіб у кожній. Сотні на Майдані мали різні види діяльності — від господарчої до медичної. Одна із сотень складалася із ветеранів війни в Афганістані, до іншої належали лише жінки. Найбільше сотень займалося власне захистом Майдану та охороною порядку.

«Над підготовкою «тітушок» влада працювала кілька останніх років. Для «тітушок» створили спеціальні тренувальні бази. Керують загонами офіцери міліції. У випадку виникнення критичної ситуації міліція їх прикриває. Спеціально підбирають вірних режимові людей. Платить влада. На пенсії і зарплати грошей немає, а на бандитів завжди знайдуться».

Микола Каплій, генерал міліції 7 лютого 2014 р.

Завдяки Євромайдану в суспільстві зник страх. Режим шукав засобів відновити його.

16 січня 2014 року влада ухвалила так звані «диктаторські» закони, названі ще «розстрільними». Каральні приписи цих законів були списані з деспотичного російського законодавства, але зроблені ще суворішими. Було запроваджено арешт за організацію мітингу, тюремне ув'язнення до 2 років за груповий протест, ув'язнення за носіння захисного шолома, за встановлення намету, арешт до 15 днів за благодійну допомогу протестувальникам. За блокування маєтків можновладців встановлювалося ув'язнення терміном до 6 років. виготовлення та розповсюдження екстремістських, на думку влади, матеріалів у ЗМІ чи Інтернеті мало каратися ув'язненням на строк до 3 років. Причому під «екстремістську діяльність» можна було підвести будь-яку громадсько-політичну чи правозахисну діяльність. Режим Януковича ухвалив рішення роздавати бойову зброю не лише працівникам міліції, суддям, прокурорам, але й їхнім родичам. Одразу за підрахунками присутніх журналістів та

відеозйомкою виявилось, що у Верховній Раді не було достатньої кількості голосів депутатів за ці диктаторські «закони», однак голосування депутатів сфальшували.

Початок сутичок на вул. Грушевського, січень 2014 р. Фото Reuters

Хоча Конституція України забороняє звуження існуючих прав і свобод людини, Янукович підписав ці «закони», чим лише активізував хвилю протесту. 19 січня протестувальники рушили до Верховної Ради вимагати скасування законів. Проте, вулиця Михайла Грушевського, що вела до парламенту, яка доти була вільною для проходу, виявилася заблокованою бійцями «Беркуту» та Внутрішніх військ. Вони застосували до мітингарів травматичну зброю, світло-шумові й травматичні гранати, водомети тощо. Мітингарі відповіли «коктейлями Молотова» та підпалили автомобільні шини, аби «беркутівці» не могли влучно стріляти («коктейлями Молотова» під час радянсько-фінської війни 1939-40 рр. фіни назвали пляшки із горючою сумішшю, якою підпалювали радянську бронетехніку. Слово поширилося після того, як радянський міністр іноземних справ Молотов сказав, що «уже завтра ми (тобто радянські окупанти) обідатимемо в Гельсінкі» - столиці Фінляндії).

Під час сутичок, січень 2014 р. Фото Іллі Варламова, zyalt.livejournal.com

З усього міста мешканці звозили шини до вулиці Грушевського, аби майданівці могли димом від підпалених шин захиститися від прицільних пострілів з боку «Беркуту». Подекуди мешканці та навіть діти котили шини прямо по вулицях. Проте, у результаті стрілянини пластиковими кулями по натовпу десятки людей втратили зір, сотні зазнали інших поранень. Крім того, влада почала обшуки автомобілів. Водії, у машинах яких міліція знаходила шини, потрапляли за ґрати.

Початок сутичок на вулиці Грушевського, 19 січня 2014 р. Фото AFP.

Протистояння на вулиці Грушевського дійшло найбільшого напруження 22 січня, коли бойовими кулями було вбито трьох осіб – українця вірменського походження Сергія Нігояна, етнічного білоруса Михайла Жизневського та українця Романа Сеника. Злочин було здійснено у святий для українців День Соборності, одразу після заяв міністрів Януковича про законність використання проти демонстрантів бойових набоїв.

Досі винятково мирному характеру українського протесту дивувався світ. Адже протягом двох місяців мирного стояння сотні тисяч демонстрантів не допустили жодного випадку насильства чи мародерства. Ухвалення «диктаторських законів» і, особливо, убивства демонстрантів вивели конфлікт з мирного русла.

Чимало прикладів нелюдського поводження влади з майданівцями не могли зламати духу опору та злякати мітингарів. У той же день у лісі під Києвом зі слідами тортур було знайдено тіло львів'янина Юрія Вербицького – активіста Майдану, якого викрали просто з лікарні, піддали катуванням та залишили безпомічного помирати на морозі. Тоді ж бійці спеціального загону Внутрішніх військ на лютому морозі роздягли активіста Михайла Гаврилюка, який, проте, тримався гідно і мужньо. Випадок з Гаврилюком, зафіксований на фото і відео, посилив зневагу українців і світу до режиму. Після перемоги революції М. Гаврилюк заради примирення українців у суді пробачив своїх кривдників.

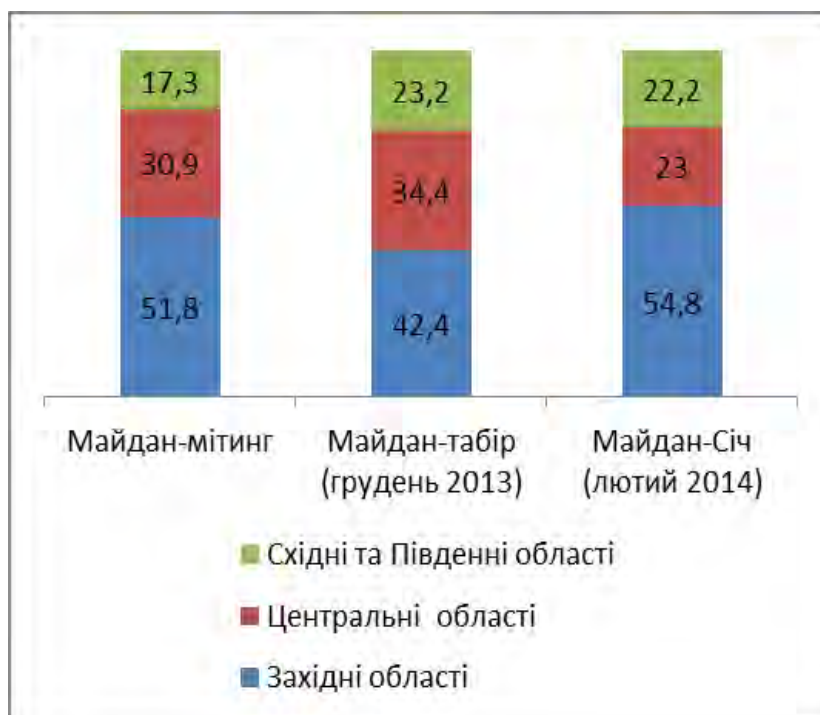
На Майдані зміцнювалася багатоетнічна українська політична нація, заснована на патріотизмові, народній гідності й волі до справедливості. Традиційні поділи в суспільстві – етнічний, мовний тощо –

втрачали сенс. Основний розподіл на Майдані проходив через питання моралі і гідності, зокрема згоди чи незгоди з правом режиму знущатися з громади й зневажати громадян.

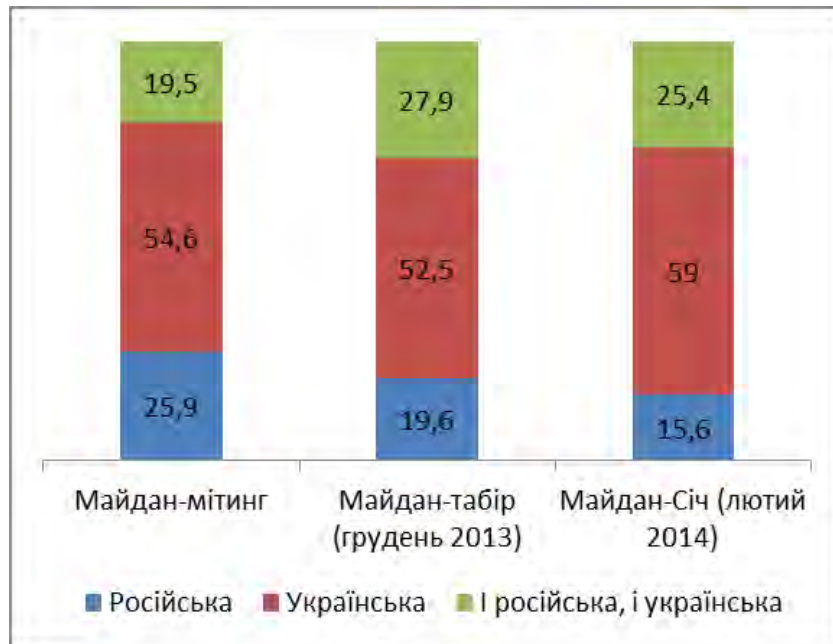
Регіональний склад прибулих мітингувальників на початку, наприкінці грудня 2013 р. та у лютому 2014 р. (%)

Опитування Фонду «Демократичні ініціативи»,
грудень 2013 р. – лютий 2014 р.

Якщо Ви приїхали, то звідки?

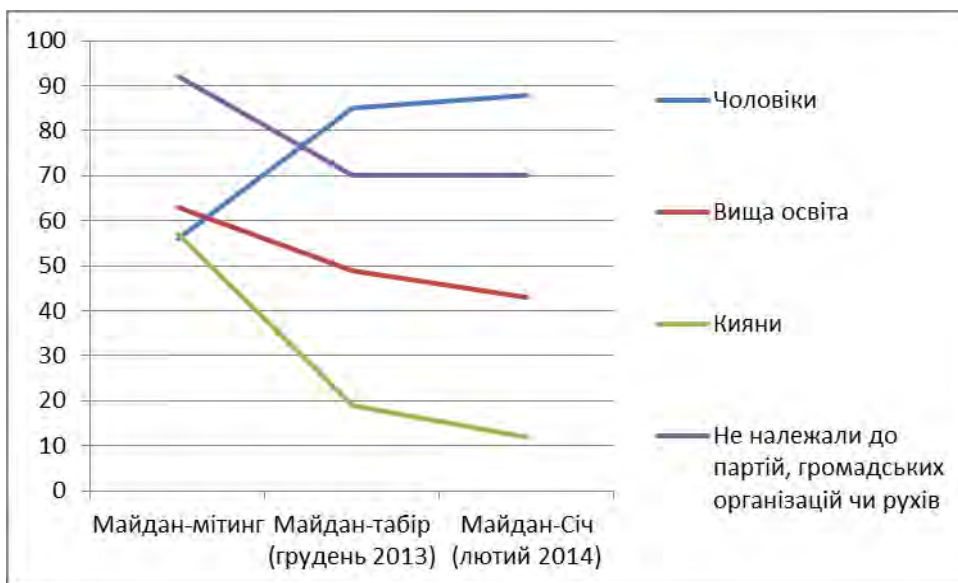

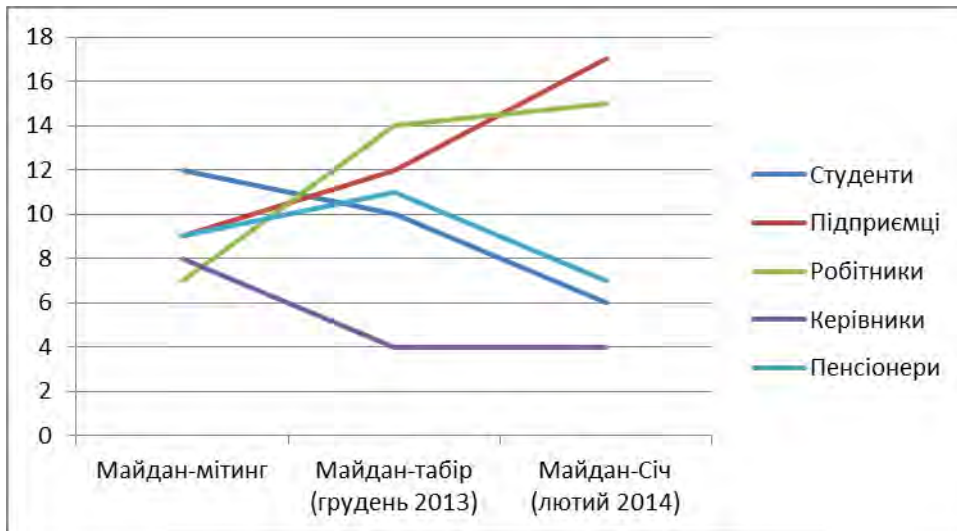
Домашня мова спілкування майданівців (%)

Зміна складу Майдану, (%)

Опитування Фонду «Демократичні ініціативи»,
грудень 2013 р. – лютий 2014 р.

«Протягом останніх двох місяців систематично порушувались конституційні права мене як громадянина цієї країни. І люди, які вийшли чесно, відкрито сказати "ні" цьому свавіллю, цьому беззаконню і неправді, були названі врешті-решт екстремістами. Їх викрадають, їх катують якісь покидьки, якісь ... у мене немає слів на те, щоб назвати і дати якусь оцінку тим людям, які виконують і дають накази катувати моїх знайомих, друзів, просто співвітчизників. Всі ви – перевертні в погонах, всі ви бандити з мандатами і ви брехуни, відверті пропагандисти. Ті, хто роблять з чорного біле на радіо і телебаченні, називаючи нас екстремістами. Знаєте, якщо ви десь почуєте мою музику, знайте, що людина, що її записала, вас зневажає. Я такий же екстреміст, як і вони».

Андрій Хливнюк, лідер музичного гурту «Бумбокс», 3 лютого 2014 р.

Після «диктаторських законів», убивств та викрадень майданівців настрої мітингарів різко радикалізувалися. Проте, лідери парламентської опозиції, які вели переговори з Януковичем, будь-що домагалися мирного рішення. 29 січня після переговорів між Януковичем та лідерами опозиційних партій уряд було відправлено у відставку.

Янукович намагався виграти час, сподіваючись, що Майдан «видихнеться» або, принаймні, ослабне у внутрішніх суперечках. Натомість вищі російські чиновники публічно закликали Януковича до негайного силового придушення протестів. До Києва прибули агенти російських спецслужб, які координували плани знищення Майдану, з Росії літаками надходила вибухівка і спеціальні боеприпаси. За спеціальним планом операції «Бумеранг» понад 22 тис. бійців спецпідрозділів мали знищити Майдан.

«Єдиним гарантом захисту української державності та української незалежності є діючий президент Янукович... Він повинен застосувати силу і здійснити рішучий розгін Майдану»

С. Глазьев, радник президента Росії, 6 лютого 2014 р.

18 лютого тисячі мітингувальників рушили до будівлі Верховної Ради на вулиці Михайла Грушевського з вимогою повернути Конституцію 2004 року, аби зменшити незаконно привласнені права Януковича, та покарати винних у побиттях та вбивствах. Під час раптового нападу «Беркуту» й

«тітушок» на демонстрантів на вулиці Інститутській та у Маріїнському парку було вбито й поранено десятки людей. Увечері спецпідрозділи почали штурм Майдану з використанням світло-шумових та газових гранат, вогнепальної зброї та бронетранспортерів. Правоохоронці зумисне підпалили Будинок Профспілок, де розташовувався штаб Майдану, та наметове містечко. Майданівці відбивалися проти спецпідрозділів камінням та «коктейлями Молотова». Безперервний штурм Майдану тривав 17 годин. Іноді здавалося, що нападники ось-ось переможуть. Проте, наступного ранку у вирішальний момент прибуло підкріплення зі Львова і Тернополя.

Активісти вшановують загиблих на Майдані 20 лютого 2014 р. Фото ЕРА

20 лютого зранку снайпери влади відкрили вогонь і по майданівцях, і по деяких правоохоронцях. «Беркут» почав відступати, а влада оголосила про евакуацію Верховної Ради і Кабінету міністрів. Ймовірною метою цих дій було спровокувати розгром Верховної Ради майданівцями, щоб дати привід для масштабного розстрілу Майдану та паралізувати парламент – єдиний вищий орган влади, що міг виступити (і, зрештою, виступив) проти диктатури Януковича. Російська газета «Комсомольська правда» навіть встигла опублікувати матеріал про те, що демонстранти вже спалили Верховну Раду.

Але провокація не вдалася: попри біль від втрат загиблих, Майдан не пішов нищити Верховну Раду. Однак, нечисельні групи майданівців рушили по вул. Інститутській услід за відступаючим «Беркутом», де їх чекала засідка і кулі снайперів та автоматників.

Кадри розстрілів беззбройних людей, прикритих хіба що дерев'яними чи алюмінієвими щитами та пластиковими касками, облетіли увесь світ. Майданівці жертовно витягали з-під куль загиблих і поранених друзів та незнайомців. Ціною ризику і власних жертв 6-та медична сотня Самооборони Майдану надавала допомогу пораненим.

Майданівці несуть пораненого, фото Reuters

Протягом 18-20 лютого загалом загинули 77 євромайданівців, понад 700 зазнали поранень. А за весь час Революції постраждали 3,5 тисяч мирних громадян, більше ста, яких назвали «Небесною сотнею», було вбито або загинули від ран.

Після кривавого розстрілу Майдану від режиму Януковича відвернулися навіть деякі його вимушені прихильники. Увечері 20 лютого Верховна Рада 236 голосами (при необхідних 226) засудила насильство, що призвело до загибелі мирних громадян, заборонила використання зброї силовими підрозділами та зобов'язала їх повернутися до місць розташування.

Наступного дня на переговорах з опозицією за участі міністрів закордонних справ Німеччини, Польщі та Франції Янукович згодився упродовж 48 годин обмежити права президента, повернувши редакцію конституції, яка діяла на момент його обрання, та не пізніше грудня 2014 р. провести дострокові президентські вибори.

Проте того ж вечора Янукович утік, порушивши щойно укладені домовленості й не підписавши зміни до Конституції. Ще раніше повтікали до Росії та Білорусі його поплічники, а ті, що лишилися, почали зрікатися і всіляко звинувачувати його в убивствах, крадіжках, корупції та деспотизмі.

Янукович від'їжджав поспіхом, залишивши у своїй резиденції в Межигір'ї безліч коштовностей та документів із записами про отримані хабарі. Ще більше йому вдалося вивезти з собою. У зв'язку із втечею Януковича Верховна Рада конституційною більшістю народних депутатів визнала, що він самоусунувся з посади Президента України, та відновила дію Конституції у редакції 2004 р., що обмежувала права президента.

Янукович спочатку попрямував до Харкова, а потім, побачивши деморалізацію своїх прихильників, потайки утік до Криму, звідки був вивезений російськими спецслужбами до Росії. Незабаром Кремль почав використовувати заяви колишнього формального «гаранта суверенітету і територіальної цілісності» для виправдання агресії проти України.

У подіях Євромайдану в Києві брали участь **5%** населення країни, в інших містах і селах – **6%**, ще **9%** населення допомагали мітингувальникам харчами, речами, грішми тощо. Майдан характеризувався колосальним масштабом. Кожен п'ятий дорослий громадянин України, або майже **10 мільйонів**, безпосередньо чи опосередковано брали участь у подіях Майдану. (За даними соціологів Фонду «Демократичні ініціативи»).

«Українці практично голіруч змусили відступити «Беркут», з гідною великих народів холонокровністю завдали історичної поразки тиранії, і тому не просто європейці, а кращі з європейців, європейці не тільки з історії, а й за пролиттю кров'ю».

Французький філософ Бернар Анрі-Леві, 5 березня 2014 р.

Наслідками Революції Гідності стали:

- Відвернення безпосередньої загрози знищення України Росією;
- Відновлення основних громадянських свобод, порушених «диктаторськими законами»;
- Припинення визискування ресурсів країни кланом Януковича;
- Відновлення можливостей для реформування країни;
- Відновлення руху України до Європи;
- Становлення України у світовій громадській думці як держави з власною самобутністю, історією та гідністю;
- Зростання самоповаги, патріотизму та солідарності громадян України. Майдан продемонстрував здатність українців до самоорганізації, взаємодопомоги та самопожертви, виявив, що для наших співгромадян, незалежно від регіону проживання, етнічної належності та мови важливими цінностями є свобода, людська гідність, право обирати свою долю.

4. Загарбання Криму Росією

Російське керівництво сприйняло перемогу Майдану і втечу Януковича як власну катастрофу. Плани поглинути Україну і використати її ресурси для цілей імперії зазнали краху. Успішна модернізація України ставила б хрест на імперських амбіціях Росії, демонструвала неефективність її суспільно-політичного ладу у порівнянні з європейським. Тому Кремль вирішив задіяти заздалегідь розроблений план військової окупації Криму. Метою було, з одного боку, загарбавши чужу територію, добитися підтримки шовіністичної частини населення Росії та відвернути увагу російського суспільства від власної корупції, неефективності, бідності та приниження російського населення в Росії, а з іншого – «покарати» Україну за Революцію, принизити її, підірвати життєздатність та, врешті-решт, підкорити, а потім знищити як державу і народ.

Заздалегідь до Криму було надіслано додаткові спецпідрозділи російських військ та численних членів російських націоналістичних організацій. Безпосередньо на мітингу в Севастополі «мером» без виборів було проголошено громадянина Росії. Проте в Сімферополі мітинг кримських татар за єдність

з Україною виявився масовішим за виступ сепаратистів, і севастопольський сценарій втілити не вдалося.

У ніч на 27 лютого 2014 р. будівлі парламенту та уряду Криму були захоплені військовими без розпізнавальних знаків, які вивісили над ними прапор Росії. Російських військових назвали «зеленими чоловічками», оскільки вони були вдягнені у зеленого кольору однострої без розпізнавальних знаків. Під дулами автоматів нападники збирали кримських депутатів на засідання парламенту автономії. Окупанти заявили, що більшість депутатів нібито проголосували за проведення референдуму, проте незалежних підтверджень цьому досі не існує.

Російська агресія спочатку була названа «гібридною війною», з огляду на відмову Росії визнавати свою участь та широке використання невоєнних засобів агресії – пропаганди, агентури тощо.

«Зелені чоловічки» – російські окупанти в Криму. Фото Reuters

1 березня Державна Дума Росії дозволила російському Президенту В.Путіну військову агресію проти України. Ще до цього російські війська почали блокувати українські військові підрозділи на території Криму, дороги та інші стратегічно важливі об'єкти. При цьому Путін неодноразово вводив світову спільноту в оману, заявляючи, що російські війська не причетні до подій на півострові, а озброєння і амуніцію нападники «купили у воєнторзі». Лише за рік по тому Путін зізнався, що брехав. 18 березня під час одного з нападів на українську військову частину в Сімферополі було вбито українського військового, ще двоє дістали поранення. Загалом під час атаки на Крим зазнали поранень десятки українських вояків.

Під час російської агресії в Криму нове українське керівництво сподівалося, що Росія зупиниться. Українські військові частини мали вказівку проявляти витримку і утримати зайняті позиції. Момент для рішучої збройної відсічі було згаяно. За часів президентства Януковича Збройні Сили України систематично нищилися, військова служба робилася неprestижною, майно, земля і зброя військових

частин продавалися чи розкрадалися. У той же час, дієздатність українських частин на півострові була ослаблена зрадою. Як наслідок, частина українських військових залишилися вірними присязі й вирушили на материкову Україну, чимало військовослужбовців звільнилися, а частина перейшли на службу до окупантів.

16 березня в Криму відбувся незаконний «референдум», за результатами якого було оголошено, що нібито 97% учасників «проголосували» за входження до складу Росії. Це була явна фальсифікація. Більшість із 300 тисяч кримських татар та понад 700 тисяч українців Криму не хотіли приєднання до Росії. Протягом року після окупації понад 20 тисяч кримчан виїхали з Криму до материкової частини України.

Після анексії у Криму відбулося стрімке згортання громадянських свобод. Насамперед, це стосувалося етнічних українців та кримськотатарської громади. Мирних активістів почали кидати до в'язниці, деяких було викрадено або вбито. Півострів зіткнувся з низкою економічних проблем, оскільки залежить від українських транспорту, енергопостачання, харчів, а також через санкції. Росія постала перед світом як країна-агресор. Генеральна асамблея ООН підтримала територіальну цілісність України та визнала Крим і Севастополь територією України. Через агресію Криму Росія потрапила під санкції з боку США, держав ЄС, Японії, Австралії та інших країн.

5. Агресія Росії проти України

Росія мала на меті загарбати стільки території, скільки зможе. Гаслом «Новоросії» та «руського міра», що його підняла російська пропаганда, намагалися виправдати агресію проти українського народу, позбавлення його право на власну державу, культуру, історію. Більша частина земель, які в Росії шовіністи називали «Новоросією», історично належали до Київського князівства та Війська Запорізького, а їхні сучасні мешканці за авторитетними соціологічними опитуваннями у своїй більшості вважають Україну своєю Батьківщиною і не прагнуть відокремлюватися. Розраховуючи, що все піде, як при загарбанні Криму, Путін прорахувався щодо готовності українців захищати рідну землю.

Проукраїнський мітинг у Донецьку, березень 2014 р., Фото twitter EuroMaidanPR

У березні проросійські сепаратисти за підтримки російських спецслужб почали вуличні акції на Донбасі та в деяких інших регіонах під гаслами приєднання до «Митного Союзу», «федералізації» тощо.

Як і під час Другої Світової війни, знайшлися люди, які стали колаборантами, тобто зрадниками своєї країни, співпрацюючи із загарбниками. Чимало людей накликали біду на свій край, перебуваючи під впливом російської пропаганди. Деякі зраджували свою країну, розраховуючи на більші соціальні виплати у разі окупації Росією. Інші, серед них злочинці та наркомани, сподівалися, що переворот винесе їх нагору і дасть змогу безкарно грабувати та займатися мародерством. Натомість, ядро сепаратистів становили російські агенти.

Завдяки діям правоохоронців, місцевих еліт та громадських активістів російські плани з роздмухування сепаратизму провалилися на Харківщині, Дніпропетровщині, Запоріжжі, Херсонщині, Миколаївщині, Одещині.

Один з лідерів сепаратистів виступає в обласній раді, березень 2014 р.

Проте, починаючи з березня 2014 р. проросійські бойовики захопили деякі державні установи Донецька, Луганська та інших міст Донбасу. Почався терор і убивства прихильників єдиної України. Сепаратисти проголошували самозвані «республіки», маючи щонайбільше по кілька тисяч прихильників на вулицях. На Донеччину й Луганщину безперешкодно прибували загони російських диверсантів, оскільки кордон не було перекрито.

Спалення українських книг сепаратистами у Донецьку. Фото О. Аксакова

У середині квітня загін озброєних російських терористів під керівництвом офіцера російської розвідки захопив м. Слов'янськ та довколишні території. У місті, як і в Донецьку та Луганську, почалися вбивства українських патріотів. Одними з перших терористи закатували студентів та депутата

Горлівської міськради за його намір зберегти український прапор над міською радою. Невдовзі терор став масовим.

Проросійський терорист. Фото AFP

Проросійські терористи вбили тисячі людей, розграбували безліч державного і приватного майна, тисячі місцевих мешканців зникли безвісти або пройшли через катівні. Натомість у Харкові, завдяки своєчасним і рішучим діям правоохоронців, вдалося швидко впоратися із сепаратистами.

У відповідь на терор Україна розпочала Антитерористичну операцію (АТО), яка фактично стала Російсько-Українською війною.

Українській армії довелося відновлювати свою боєздатність безпосередньо в ході бойових дій. У середині квітня українські десантники звільнили від ворога аеродром міста Краматорська й гору Карачун, звідки почали визволення краю. Проте, на підмогу терористам почали надходити нові сили з Росії, озброєні танками, бронемашинами, системами протиповітряної оборони та іншим важким озброєнням.

У квітні 2014 р. Росія разом із США, ЄС і Україною підписала в Женеві угоду, за якою бойовики були зобов'язані роззброїтися і звільнити захоплені приміщення в обмін на амністію. Однак, Путін знехтував виконанням цієї угоди.

У травні сепаратисти інсценували незаконні «референдуми» щодо «незалежності» самопроголошених «Луганської народної республіки» (ЛНР) і «Донецької народної республіки» (ДНР). У захоплених містах влаштовувалися поодинокі дільниці для голосування, біля яких збиралися черги, аби забезпечити необхідну пропагандистську «картинку» для російських ЗМІ про начебто підтримку сепаратистів місцевим населенням. Бюлетені для «референдумів» були розмножені на ксероксі, що виключало будь-який контроль. Самі сепаратисти змушені були заявляти, що ці референдуми не означають відокремлення від України, оскільки більша частина мешканців Донбасу за всіма соціологічними даними не підтримувала відокремлення від України.

Наприкінці травня «ЛНР» та «ДНР» підписали угоду про утворення «союзу республік «Новоросії». Проте цей вигаданий у Москві мертвонароджений проект не прижився. Адже в історичній пам'яті місцевого населення жодної «Новоросії» не було.

На початку травня 2014 р. в Одесі проросійські бойовики, озброєні автоматами і пістолетами, напали на багаточисельний мирний проукраїнський мітинг, застреливши кількох його учасників. Після цього проросійські активісти сховалися в міському Будинку профспілок від обурених демонстрантів. Від «коктейлів Молотова» зайняли вхідні двері, а саму будівлю підпалили зсередини. Унаслідок розстрілів проукраїнських мирних демонстрантів та пожежі, що спалахнула в Будинку профспілок, загинули більше сорока людей.

Українська влада повсякчас демонструвала готовність до політичного врегулювання. Президент України Петро Порошенко неодноразово виступав з мирними пропозиціями, оголошував одностороннє перемир'я. Проте, бойовики продовжували напади, включно з атаками з використанням протиповітряних засобів на українські літаки та вертольоти.

У червні українським військам вдалося завдати низку поразок російським найманцям під Красним Лиманом, Ямполем і Миколаївкою. Російські військові та місцеві колаборанти (зрадники), які раніше обіцяли «перетворити Слов'янськ на Сталінград», утекли. Частина з них, яка пересувалася танками, українці знищили, а частині, що їхали цивільними автомобілями, вдалося добратися до Донецька. Українські війська визволили Слов'янськ та інші міста з мінімальними втратами для цивільної інфраструктури. Одразу у звільнені міста пішла гуманітарна допомога мирному населенню.

Визволені українською армією Слов'янськ, Краматорськ, Маріуполь та інші міста лишилися переважно цілими і неушкодженими, на відміну від загарбаних російськими військами й найманцями (Дебальцеве, Вуглегірськ).

Українські війська дотримувалися наказу при визволенні загарбаних територій максимально уникати жертв серед мирного населення. Натомість проросійські бойовики обстрілювали артилерією та системами залпового вогню українських військових, мирні міста і села Донбасу, що залишилися під контролем українського уряду. Крім того, окремі російські терористи здійснювали обстріли населених пунктів, що перебували під їхнім власним контролем, вочевидь, з метою залякати мирне населення, паралізувати його волю до опору та звинуватити Україну.

Українські бійці встановлюють український прапор на міськраді визволеного Слов'янська, липень 2014 р. Фото В. Ковальова, «Народна армія»

Українська армія і добровольчі підрозділи набиралися бойового досвіду. У середині червня від російських терористів було звільнено велике приморське місто Маріуполь. Територія, контрольована терористами, невпинно звужувалася.

Ватажок російських терористів у Слов'янську заявив, що лише під його командуванням були 5,5 тисяч бойовиків, а загалом, за даними самих російських терористів, лише за півроку через їхні формування пройшли понад 35 тисяч російських «добровольців», не рахуючи місцевих колаборантів. Попри це, російські терористи та їхні місцеві наймити продовжували закликати Путіна до відкритого вторгнення в Україну.

Агресія проти України супроводжувалася небачено безсоромною брехнею в російських ЗМІ. Аби збуджувати ненависть до українців, вони повідомляли вигадані історії про «розп'ятого хлопчика», про «рабів», яких нібито мали давати кожному українському бійцю, про пташок снігурів, яких нібито знищували українські школярі та інші нісенітниці, цинічно використовували для своїх зйомок хворих дітей, підтасування відеокліпів тощо.

*Український боєць вітає дитину у визволеному Слов'янську, липень 2014 р.
Фото В. Ковальова, «Народна армія»*

У липні українські війська здійснили спробу відсікти захоплені терористами території від російського кордону, аби припинити надходження з Росії військової техніки та бойовиків. Проте, у зв'язку з масованими обстрілами артилерією та залповими системами з території самої Росії, українські частини змушені були залишити ці спроби.

17 липня проросійські терористи, серед яких, імовірно, були російські військові, з російського комплексу протиповітряної оборони збили над українським Донбасом цивільний малайзійський літак «Боїнг» з майже трьомастами людьми на борту. Ця подія викликала шок у світі та нові санкції проти Росії з боку США, ЄС та їхніх союзників.

Проросійський терорист показує дитячу іграшку зі збитого «Боїнга», липень 2014 р.

На середину серпня 2014 року територія, контрольована терористами, зменшилася втричі. За зізнаннями ватажків бойовиків, їм до поразки лишалися один-два тижні.

Путін боявся краху своїх маріонеток, що міг підважити його власні позиції в Росії. Із середини серпня Росія, на додачу до своїх підрозділів в Україні, почала масоване вторгнення у тил українській армії. У Росії лицемірно називали російських військових «отпускниками»: нібито під час відпусток вони приїхали на важкій військовій техніці – з танками, гарматами, зенітними комплексами – воювати проти України. А цю важку зброю, мовляв, вони купили «у воєнторзі».

У важких боях частина українських військ була заблокована під м. Іловайськ. Попри обіцянки виходу з оточення зі зброєю, які українцям надали російські офіцери та російський президент Путін, обидві колони українських військ були розстріляні російською артилерією. Кількасот українських бійців загинули, ще кількасот потрапили в полон, де їх піддавали нелюдському поводженню.

Натомість, на інших ділянках наступ російської армії було відбито. У Маріуполі місцеві мешканці добровільно будували укріплення для українських бійців, які захищали місто.

На мітингу в підтримку єдності Донбасу. Фото з твітеру інформаційної агенції «Новини Донбасу»

5 і 19 вересня в Мінську Україна, Росія і ОБСЄ уклали угоди за якими сторони мали припинити вогонь, відвести важку зброю від лінії вогню та передати контроль за українсько-російським кордоном Україні. Після складних переговорів центральна влада України зголосилася надати частинам Донецької і Луганської областей, які станом на 19 вересня 2014 р. опинилися під контролем проросійських сил, широке самоврядування. Однак, і цього разу Росія порушила угоду. Росія ввела на український Донбас тисячі одиниць військової техніки, що дозволило організувати низку атак на кількох напрямках. Попри чергову мирну угоду від 12 лютого 2015 р. російські війська атакували український плацдарм біля містечка Дебальцевого. Метою було оточити і взяти в полон українських солдат, аби деморалізувати українське суспільство та викликати внутрішні збурення. Проте, українські підрозділи відступили з Дебальцевого, завдавши бойовикам, за свідченням одного з ватажків сепаратистів, «колосальних втрат», яких вони «ніколи не визнають».

Попри мирні угоди Росія через своїх агентів продовжувала терористичні акції та диверсії на території України. Російські агенти підривали залізничні колії, офіси державних установ, волонтерських організацій тощо, а також мирних громадян, безуспішно намагаючись створити атмосферу страху і невпевненості в суспільстві.

Війна тяжко позначилася на долях мільйонів українців. Мало яка держава в сучасній історії пройшла такі випробування. Загинули тисячі цивільних і військових. За оцінками ООН на початок 2015 року кількість переміщених осіб в Україні досягла понад 1 млн осіб.

Руїни Донецького аеропорту. Фото AFP

Ще в травні 2014 року терористи вперше спробували захопити Донецький аеропорт, але з великими втратами були вибиті українськими бійцями. Вороги, а згодом і українці за незламність назвали вояків з Донецького аеропорту «кіборгами». Донецький аеропорт, хоч і був вщент зруйнований і залишений українськими бійцями в січні 2015 р., став ще одним символом мужності українських воїнів.

«Попереду мене на касі дівчинка років семи купує пачку недорогого печива, розплачуючись монетками і купюрами по 1-2 грн. Розрахувавшись, вона підходить до лотка, що стоїть поруч, де всі бажані збирають для солдатів хто що може і залишає в ньому печиво та листок А4 з малюнком. На малюнку дитина з кульками і чоловік тримає дитину за руку, квіточка, будиночок, сонце – ну як на всіх дитячих картинках. Поклала вона це і пішла до виходу. Виявилось, живе в сусідньому будинку, вийшла гуляти. Зайшла в магазин купити печиво, бо її тато його дуже любить. Мама їй дає гроші, а вона їх збирає, і кілька разів на тиждень купує печиво. Без зайвої думки кажу їй: «Твій тато напевно військовий, йому обов'язково передадуть печиво і він зрадіє». Відповідає: «Тата забрали на війну і його вбили там, а печиво і мій малюнок для інших тат, які ще живі»... Все обірвалося. Дівчинку звали Ліля, мама Яна, тата звали Міша, йому було 27 років».

Микола Сербин, киянин.

Під час війни відродилися самоповага, кращі героїчні військові традиції українського народу та готовність людей усіляко підтримувати свою країну: особистою збройною участю, волонтерською працею, грошми, майном. Волонтерський рух для допомоги армії та постраждалим цивільним досяг в Україні небувалих для сучасної Європи розмірів. Навіть діти надсилали захисникам Вітчизни заощаджені чи наколядовані гроші та свої малюнки.

Українські солдати. Фото Івана Яснія

Стійкість і мужність української армії, інших силових структур та підтримка армії з боку українського народу стали основними чинниками, які, поряд із тиском Заходу, змушували Росію йти на «заморожування» агресії.

Всупереч ворожим підступам і пропаганді в Україні зміцнилася національна єдність. У питаннях захисту країни не існувало залежності від мови чи релігії. Попри жертви та економічні проблеми багато людей усвідомили цінність власної держави й армії для захисту життя.

Мужній опір українців змусив розвинуті країни світу нарощувати міжнародний тиск на Росію, унаслідок чого вже за півроку російська економіка увійшла у глибоку кризу. У Європі та світі почалося усвідомлення загрози світовому порядку від російської агресії, важливість міжнародної солідарності з Україною в її боротьбі за незалежність. Українці своєю кров'ю платили за європейські цінності свободи.

6. Політичне утвердження України

Переможцем дострокових президентських виборів, що відбулися 25 травня 2014 р., став Петро Порошенко. Він отримав 54% голосів і переміг у першому турі в усіх регіонах країни, де проходили вибори (в Автономній Республіці Крим і м. Севастополь, окупованих Росією, провести вибори було неможливо). Щоб оновити всі гілки влади, президент П. Порошенко ухвалив рішення про дострокові парламентські вибори. До нової Верховної Ради переобрали лише **62 з 239**, які голосували за «диктаторські закони» 16 січня. Понад половина народних депутатів були обрані до парламенту вперше.

Результати виборів до Верховної Ради 26 жовтня 2014 р. 150 місць з 422 отримав Блок Петра Порошенка, 82 – «Народний фронт», 31 – Об'єднання «Самопоміч», Фракція Радикальної партії – 22, і 19 – фракція Об'єднання «Батьківщина». Ці фракції сформували Уряд і зобов'язалися здійснювати реформи.

Обрання нових органів влади стало важливим досягненням України. Всупереч воєнним діям, світ визнав вибори вільними і демократичними. Не менш важливим завданням відтоді стало проведення назрілих реформ. Економіка країни зазнала сильного удару внаслідок російської агресії та корупційної діяльності підтримуваного Росією Януковича. Однак, на відміну від початку 1990-х, країни Заходу виявили готовність надати економічну підтримку Україні, а більшість українців розуміли необхідність реформ і вимагали їхнього проведення.